БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда
үндезилеттинген

1961 ч.
ДЕКАБРЬ
24
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 302 (5092).

Өртээ 2 көп.

> *Аныяктарны коммунизмниң ёзузунга кижизидерде, чаа ниитилелдиң практиктиг тургузуушкунунга оларны хандыкшыдарда, коммунизмниң үезинде чурттаар, ажылдаар болгаш ниитилел херектерин эргелеп башкарар апаар бүгү талазы-биле сайзыраңгай кижилерниң салгалын белеткээрде партияга дузалап турар аныяктарның бот ажыл-чорудулгалыг хөй-ниити организациязы болур аныяктарның коммунистиг эвилелиниң ролю өзер. Партия болза аныяктарны коммунизм дээш совет улустуң демиселинге тургузукчу, чогаадыкчы күш кылдыр көрүп турар.*
>
> **Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Программазындан.**

КОММУНИЗМНИҢ АНЫЯК ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырар дээш бүгү улустуң демисели улам-на күштүү-биле хайныгып турар бо хүннерде, совет аныктар, ооң дайынчы авангарды — Ленинчи комсомол коммунизмниң херээниң тиилелгези дээш алдарлыг чаагай болгаш улуг үүле-херектерни чалбыыштыг чүткүл, эрес сорук-биле бүдүрүп турар.

Совет чурттуң аныяк салгалының мурнунга кайгамчык улуг перспективалар болгаш сеткил хайныышкынныг эчис-сорулгалар ажыттынган. Чонга бараан болдурар чаа байлактарны немей тургузарынга кандыг-даа бергелерден кортпайн, улуг походче — коммунизм тургузуушкунунуң эң чугула участоктарынче СЭКП-ниң XXII съездизи аныяктарны кыйгырган. Партияның улуг планнарын амыдыралга боттандырарынга совет оолдарның болгаш кыстарның дайынчы долу шиитпирлиин ВЛКСМ Төп Комитединиң бо чылдың ноябрьда болган Пленуму көргүскен.

Келир чылдың апрельде комсомолдуң ээлчеглиг XIV съездизин чыылдырар. Ол дээрге комсомолчуларның болгаш бүгү аныяктарның амыдыралынга улуг болуушкун. Амгы үеден эгелээш-ле бүгү комсомол организациялары, ооң иштинде бистиң республиканың комсомол организациялары ол съездиге чедиишкинниг ужуражыр дээш чарышты калбартып, чеди чылдың төлевилеттинген онаалгаларын дүрген күүседир дээш аныяктарны мобилизастаар.

Комсомолдуң база бүгү совет аныяктарның мурнунга тургустунган улуг ажыл-херектерни бүдүреринге партия организацияларның [illegible] удуртулгазы болгаш деткимчези аныяктарны сорук кирип, бодунуң күжүнге оларның бүзүрелин быжыглап турар.

Коммунистиг ниитилелди тургузарының сорулгаларын боттандырарынга комсомолдуң база аныяктарның салыышкыны кайгамчык улуг. Ооң тодаргай чижээн бистиң республиканың комсомолчуларының болгаш аныяктарының чаагай ажыл-ижинден көрүп болур.

ВЛКСМ-ниң Тыва обкомунуң бо чылдың эгезинде чарлааны «Күш-ажылга алдар» деп, СЭКП-ниң XXII съездизинге алдар болдурган эстафетазынга республиканың 14200 оолдар, кыстары кирип турар комсомолчу-аныяктарының 64 сүт-бараан фермалары болгаш 200 хире аныяктар коллективтери аңаа киржип, биче эвес күш-ажылчы белектерни партияның XXII съездизинге белеткээннер. Республиканың комсомолчулары бо чылдың эрткен 11 айларның дургузунда 8540 бызааларны, 51000 баш кушту азырап өстүрген болгаш 6700 ажыг баш хаваннарны семирткеннер.

Республикада 713 комсомолчу саанчыларның 32-зи бо чылдың эрткен 11 айларының дургузунда саар инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1600—2000 кг сүттү саап алганнар. Оларның аразында Каа-Хемде «Кызыл тук» колхозтуң саанчызы Валя Блинова, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң саанчылары Аня Сарыг-оол, Валя Чалзыптай болгаш өскелер-даа бар.

Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң аныяк хойжузу Маша Нанзанова төрүүр 360 хойдан 360 хураганны менди ажаап өстүрбүшаан, хой бүрүзүнден 2,4 кг дүктү, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу комсомолчу Донгаа Шорус-оол төрүүр 100 хойдан 125 хураганны албышаан, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 4,2 кг дүктү кыргып алган.

Комсомолчу Петр Пикало «Межегей» совхозтуң кукурузачызы 110 ганың га бүрүзүнден 730 центнер ногаан массаны, Таңдының «Коммунизмниң херели» колхозунуң кукурузачылары Оюн Чыртак-оол, Оюн Кара-оол олар 400 га шөлдүң га бүрүзүнден 560 центнер ногаан массаны өстүрүп, ажаап алганнар.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринде болгаш көдээ ажыл-агыйының бүгү адырларында, культура фронтузунда ажылдап турар аныяк мурнакчыларны хөйнү адап болур.

Ынчалза-даа комсомолчуларның болгаш аныяктарның бар бүгү күжүн, аныяк энергиязын долу ажыглаар, оларны кижизидер талазы-биле ажылда четпестер бистиң республиканың чер-черде партия, комсомол организацияларында бар. Республиканың хөй муң комсомолчуларындан көдээ ажыл-агыйда чүгле 7000 кижи ажылдап турар. Комсомолчу сүт-бараан фермаларының чамдык саанчылары саар инек бүрүзүнден 11 ай дургузунда 2000 кг чедир сүт саап ап турда, Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга, Улуг-Хем чижектиг районнарның комсомолчу сүт-бараан фермаларында ортумак сүт саалдазы чүгле 470 кг хире бооп турар. Эрзин, Тес-Хем болгаш Улуг-Хем районнарның аныяк кукурузачылары ол культураны өстүрер талазы-биле шоолуг чедиишкин чок болганнар. Мындыг четпестерни республиканың комсомол организацияларының амыдыралындан оон-даа хөйнү чижекке көргүзүп болур.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга аныяк салгалдың ролюн бедидери, коммунистиг күш-ажыл дээш чарышты улам калбартыры — аныяктарның идейлиг кижизидилгези-биле чарылбас харылзаалыг. Күш-ажылга ынак, ону коммунистиг ёзу-биле көөрүнден аныяк өскенниң коммунистиг аажы-чаңы, күзел-бодалы хевирлеттинер. Бо талазы-биле кылдынмаан ажылдар ам-даа хөй.

Тыва АССР-ниң комсомолчулары бөгүн болунуң конференциязынга чедиишкиннерин түңневишаан, партияның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, ылаңгыя чеди чылдың дөрткү чылында республиканың мурнунга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле салдынган сорулгаларны күүседиринче угланган тодаргай хемчеглерни айыткан доктаалды хүлээп алгаш, ону күүседип шыдаар дээрзинге кандыг-даа чигзиниг чок.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң Резолюциязында: «**Комсомолдуң кол сорулгазы болза оолдарны болгаш кыстарны революстуг демиселдиң чаңчылдарынга, ажылчыннарның, колхозчуларның болгаш интеллигенцияның маадырлыг күш-ажылының үлегеринге, марксизм-ленинизмниң улуг идеязынга кижизидип, коммунизмниң күш-ажылга ынак, быжыг туруштуг, бедик эртем-билиглиг тургузукчуларын белеткээри болур**» деп айыткан. Ол болза комсомол организацияларының бүгү ажыл-чорудулгаларының үндезини болур ужурлуг.

Л. И. Брежнев Индияда

КАЛЬКУТТА. СЭТА-ның корреспондентизи П. Кречневтуң дамчыдып турары болза:

Индияның президентизиниң чалааны-биле найыралдың болгаш чаагай күзелдиң аян-чоруун кылып Индияда чоруп турар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев декабрь 22-де Калькуттадан Мадрасче ужудуп чорупкан.

Л. И. Брежнев Калькуттага чүгле ийи хонган, ынчалза-даа ол хүннер чурттуң ол эң улуг үлетпүр, культура болгаш садыг төвүнүң ажылчы чоннарынга үр үеде уттундурбазы-биле артар.

Ол ийи хүннерниң дургузунда Калькуттаның чонунуң эргим совет аалчыга болгаш ону үдеп чоруур кижилерге көргүскен уткуушкуну Совет Эвилелиниң болгаш Индияның улуг улустарының аразында найыралдың быжыгып турарының дугайын херечилеп турар.

Совет Эвилелиниң төлээлерин үдээри-биле Калькуттаның Дам-дам деп аэродромунга Барыын Бенгалия штаттың губернатору дээрги Найду, штаттың кол министри Б. Ч. Рой, хоойлу үндүрер чөвүлелдиң даргазы С. К. Чатерджи, хоойлу үндүрер ассамблеяның спикери Б. Ч. Кар, штаттың чазааның министрлери, Калькуттаның хөй-ниитизиниң хөй санныг төлээлекчилери, элчин черлериниң кежигүннери чедип келгеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке алдар болдуруп аэродромга хүндүлелдиң таңныылын тургускан болгаш совет база индий күрүне гимнилерин күүсеткен. Л. И. Брежнев болгаш ону үдеп чоруур кижилер үдээннер-биле чылыг байырлашкан.

«ИЛ-18» деп совет самолет ужуп үнер шөлден оожум көдүрлүп үнгеш, Мадрасче шиглей чорупкан.

МАДРАС. (СЭТА). Индияда аян-чорук кылып чоруп турар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Мурнуу Индияның эң улуг хоорайларының болгаш далай өртээлдериниң бирээзи — Мадраска декабрь 22-де чеде берген.

Л. И. Брежневти Мадрас аэродромунга Мадрас штаттың губернатору Биснурам Медхи, штаттың кол министри К. Камарадж Надар, штаттың чазааның министрлери, хоойлу үндүрер хуралдың кежигүннери, элчин черлериниң кежигүннери, Мадрастың хөй-ниитизиниң хөй санныг төлээлекчилери болгаш хоорайның чурттакчылары уткуп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке алдар болдуруп аэродромга хүндүлелдиң таңныылын тургускан болгаш совет база индий күрүне гимнилерин күүсеткен.

Ном кылдыр үндүрген

Күрүнениң политиктиг ном үндүрер чери Н. С. Хрущевтуң «Черни шын ажыглаары — тараны, эътти, сүттү болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин дүрген көвүдедириниң чугула чүүлү» деп чугаазын массалыг тираж тыг ном кылдыр парлап үндүрген. Ону Н. С. Хрущев 1961 чылдың декабрь 14-те РСФСР-ниң Кара хөрзүннүг эвес зоназының областарының болгаш автономнуг республикаларының көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга чугаалаан.

(СЭТА).

1962 чылдың үлүүнде

СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырбышаан, Кызылдың пиво заводунуң коллективи бо чылдың бүдүрүлге планын октябрь 15-те күүседипкен, ам 1962 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Коллектив бо хүннерге чедир пландан ажыр 31 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бедик адын чедип алырынга Зинаида Полуэктованың бригадазы үлегерлиг ажылдап турар.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

КЫЗЫЛ-ДАГ. Ниитиниң малын менди болгаш хүр кыштагладыр сорулга-биле «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының малчыннары чүткүлдүг ажылдап турар. Коммунист эш Чапталмаа бо чылын төрээн 360 хоюнуң 383 хураганнарын бүрүн доруктурган, тыва хойнуң бирээзинге онааштыр 2,7 кг дүктү кыргып алган. Малчынның коданында бо хүннерде төрүттүнген 80 хураганнар шупту менди.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Кандан бо чылын чурт хойларының бирээзинден-не 3 кг дүктү кыргып алган. Ооң өг-бүлези кыштааның чанында 140 центнер сигенни боттарының күжү-биле белеткээн. Кыштаанда кажаалары малга таарымчалыг, девискээри арыг-шевер. Амгы төрээн 100 ажыг хоюнуң хураганнары менди, эки доругуп турар. Салчак Серээ болгаш өске-даа малчыннарның хою амгы үеде массалыг оолдап эгелээн.

Тывага бо чылын чигир свёкланы бир дугаар-ла тарып олурткан. Ол чугула культураны моон соңгаар улам калбартып болурун ажылдың практиказы көргүскен. Кызыл-Даг салбырының эргелекчизи эш А. Адыгбайның редакцияга дыңнатканы болза:

— Бо баштайгы чылда чигир свёкланы чүгле 10 гектарга олурткан бис. Чайгы ажаалдаже кичээнгей салганындан ооң гектар бүрүзүнден 195 центнер дүжүт ажаап алдынган. Келир чылын ооң шөлүн калбартыры чугула.

Салбырның сүт-бараан фермазында сөөлгү хүннерде 10 ажыг инек төрээн, ооң бызаалары шупту менди. Инекти силос, чигир свёклазы ышкаш ындыг үнелиг чемнер-биле азыраарга ооң сүдү чылдың кайы-даа ээлчээнде элбек болурун амыдырал улам-на бүзүредип турар.

Улам эки ажылдаар, хөйнү кылыр

Актың ийи талаларының шораанның дагларының одарларында «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннарының коданнары чаттылып чоруткан. Ында муң-муң баш шээр малды коданнар аайы-биле кышкы үеде одарладып турар. Мал — чурттуң каас-шиник байлаа. Оларның аразында он бир чыл дургузунда шээр мал кадарып турар Ховалыг Лопсаңның кодан өшкүлери Чушкуттуң мээстеринде одарлап, чамдыктары бедик хаялар кырында чуңмалар дег хереп каап, дешкилешпишаан, одарлап тургулаарын кижи бо-ла көөр. —

Ховалыг Бай-оолович кадарчылааның баштайгы чылдарында хойжулап, малчыннарның социалистиг чарыжынга киришкеш, бодунга алган хүлээлгезин күүсединге чыл бүрүде ээ болуп келген. Эш Лопсаң сөөлгү чылдарда кадайы эш Долчунмаа-биле кодан өшкү хүлээп алгаш, оон баш санын өстүреринге, чөөккүрүн бедидеринге бүгү аргаларны ажыглап, ажылдап турар.

Совхозтуң Бора-Тайга салбырының эргелекчизи эш Мөнге-Назынның чугаалааны:

— Бистиң салбырның малчыннарының кызымаккай ажылының түңнелинде салбыр мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар хүлээлгезин эът, сүт, дүктү 100—103 хуу күүсеткен. Шээр мал өстүрериниң планы база күүседиттинериниң кырында. Өшкү кадарчызы эш Х. Лопсаңның күш-ажылчы чедиишкиннери бисти өөртүп, мурнакчы малчыннарның бирээзинге санадып турар.

Чурт иштиниң өшкүлериниң ангор уксаалыг бүдүрүкчүлер-биле эдериштирип тургаш, бедик продуктулуг болдурар сорулганы кадарчы бодунга салган. Ооң өшкүлеринден ангоржуткан хайнактар тыптып турар. Ховалыг Бай-оолович бо чылын хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен. 333 өшкүзүнден 208,4 кг. өшкү бүрүзүнден 626 грамм чөөктү, төрээн 295 өшкүден 295 анайны алган. Чүгле чөөктен 6252 рубльдиң орулгазын совхозка киирген.

Малчын кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенгенинден ооң өшкүлериниң кышкы ажаалгазы эки байдалда турар. Өшкүлеринге 5 тонна ажыг сигенни бодунуң күжү-биле белеткээн.

— Коммунизм күш-ажылдан тургустунар. СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлери ажыл-херекти улам эки кылырын, мал ажылының продуктуларын улам хөйнү бүдүрерин малчыннардан негеп турар. XXII съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, коммунизм тургузуушкунунга өг-бүлем ишти-биле үлүүвүстү киирер дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киржип, кызымаккай ажылдаарывысты хүлээнип турар бис — деп, малчын чугаалап орар.

Дээре организастаан

Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхоз бо чылын кышка белеткелди мурнуку чылдардан дээре организастаан. Кыштагларда кажааларның септелгезин чогуур өйүнде организастаан, бо ажылга ылаңгыя малчыннар идепкейлиг киришкен. Ол ышкаш элээн каш чаа тудугларны база немей кылган, Кара-Булуңда шээр малга чаа кыштагны белеткеп дооскан.

Колхозтуң шээр малы 12 кезек кыштагларда. Ажаалданы, одарладыышкынны эки чорудуп турарындан малдың амгы байдалы күскү хевээр. Фермаларда мал чеминиң курлавырын улам көвүдетпишаан, кыштагларже сиген сөөртүлгезин организастыг чорудуп турар.

Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадазы колдуунда аныяктардан тургустунган. Дуржулгалыг хойжуларның үлегери-биле аныяктар чүткүлдүг ажылдап, хой кадарарынга мергежий бергеннер. Колхозчу К. Хандымаа бригаданың дээре кадарчыларының бирээзинде санаттырып турар. Ам ол аныяк хойжу өг-бүлениң коданында 420 ажыг баш хойлар менди кыштаглап турар. 1962 чылда төрүүр 420 хойлардан 430 хураганнарны менди камгалап өстүрерин, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 2,3 кг дүктү кыргып алырын олар хүлээнген.

ЧУРУКТА: К. Хандымааның хой кадарып чорууру.

Фото О. Мандарыйныы.

Пленумнар

МОСКВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар чериниң пленуму декабрь 22-де чогаалчыларның Төп бажыңында ажыттынган. Баштаар чериниң бирги секретары К. Федин пленумну ажыдып тура, чаа кижини, коммунистиг ниитилелдиң кижизин кижизидеринге чечен чогаалдың улуг ролюн демдеглээн.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар Эвилелиниң баштаар чериниң секретары Г. Марков «СЭКП-ниң XXII съездизиниң түңнелдери болгаш совет чечен чогаалдың сорулгалары» деп илеткелди кылган.

* * *

МОСКВА. (СЭТА). Политиктиг болгаш эртем-билиглер нептередир талазы-биле Бүгү-эвилел ниитилелиниң баштаар чериниң IV пленуму бодунуң ажылын декабрь 22-де ында эгелээн. Ооң киржикчилери СЭКП-ниң XXII съездизиниң түңнелдерин болгаш СЭКП-ниң Программазын, партияның XXII съездизиниң шиитпирлерин болгаш материалдарын пропагандалаар талазы-биле ниитилелдиң организацияларының сорулгаларын чугаалажып турар.

Идеологтуг ажыл—коммунизм дээш демиселге күчүлүг фактор

СЭКП-ниң XXII съездизи коммунистиг ниитилелди тургузарының эртем ёзузунга үндезилеттинген программазы-биле партияны, бүгү совет улусту чепсеглээн. Амгы салгалдың чурттаалгазының үезинде коммунизмни тургузарының бүгү-ле боттуг аргалары бисте бар болуп турар. Ынчалзажок тиилелге боду чедип келбес деп чүве билдингир. Ол болза Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чүгле массаның чогаадыкчы күш-ажылының түңнелинде, үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда бүгү курлавырларны ажыглааның түңнелинде, массаның ортузунга калбак политкижизидилгелиг ажылдың түңнелинде чедип алдынып болур.

Идеология ажылы амгы үениң байдалында онза улуг ужур-дузалыг. Сорулга чүл дизе, ону коммунизм тургузуушкунун калбартыр үениң негелдезинге дүүштүр чаа, бедик чадаже көдүрери болур.

Бистер коммунизмниң материал-техниктиг баазазын, коммунистиг ниитилел харылзааларын тургузар, бүгү ажылчы чоннарны коммунистиг ёзуга кижизидерин хандырар ужурлуг бис. Ол сорулгалар амгы үеде партияның идеологтуг ажылынга тодараттынып турар кол-кол негелделери болур. Амгы үеде кол чүүл — коммунистиг тургузуушкунуң темпилериниң өзүлдезин хандырар, массаны, совет ниитилелдиң бүгү материалдыг болгаш угаан-бодал күштерин СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседиринче мобилизастаары.

Ажылчы чоннар коммунизм үезинде чурттаарынга идейлиг болгаш аажы-чаң кижизидилгезиниң талазы-биле белеткениринин дугайында, угаан-бодал культуразының бүгү талазы-биле чечектелиишкининиң дугайында идеологтуг фронтунуң ажылдакчылары хүн бүрү сагыш салыр хүлээлгелиг.

Сөөлгү чылдарда совет улус үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйның, эртемниң, өөредилгениң болгаш культураның хөгжүлдезинге бүгү делегейге төөгүлүг чедиишкиннерни чедип алган. Ол чедиишкиннер болза бистиң херээвистиң шынныын, марксисчи-ленинчи теорияның амыдырал, практика-биле тудуш харылзаазын чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүткен СЭКП Төп Комитединиң баш удур өттүр көрүүшкүнүнүң эң тодаргай көргүзүү болур. Ол чедиишкиннер болза совет ниитилелдиң амыдыралынга ужур-дузалыг болуп, улам-на калбарбышаан, бистиң идеологтуг ажылывыска даянып чүүл болуп келген болгаш болуп артар-даа.

СЭКП-ниң Программазында чугаалап турары болза: «КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛ УЛАМ-НА КҮЧҮЛҮГ ФАКТОР БОЛУП ТУРАР. НИИТИЛЕЛДИҢ КЕЖИГҮННЕРИНИҢ МЕДЕРЕЛДИГ ЧОРУУ БЕДЭЭН ТУДУМ-НА КОММУНИЗМНИҢ МАТЕРИАЛ-ТЕХНИКТИГ БААЗАЗЫН ТУРГУЗАРЫНГА, КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КОММУНИСТИГ ХЕВИРЛЕРИН БОЛГАШ КИЖИЛЕРНИҢ АРАЗЫНДА ЧАА ХАРЫЛЗААЛАРНЫ ХӨГЖҮДЕРИНГЕ ОЛАРНЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ ИДЕПКЕЙИ УЛАМ-НА БҮРҮН БОЛГАШ КАЛБАА-БИЛЕ БЕДИП, НЕПТЕРЭЭР, ЫНДЫГ БОЛГАНДА, КОММУНИЗМ ТУРГУЗУУШКУНУНУҢ СОРУЛГАЛАРЫ УЛАМ-НА ДҮРГЕН БОЛГАШ ЧЕДИИШКИННИГ ШИИТПИРЛЕТТИНЕР».

Амгы үеде бистиң идеологтуг ажылывыстың идейлиг үндезини болза СЭКП-ниң Программазы болур. Программада массаның коммунистиг кижизидилгезиниң кол угланыышкыннарын айтып турар. Аңаа хамааржыр чүүлдер болза: марксисчи-ленинчи өөредигни пропагандалаары база марксизм-ленинизмге үндезилээш совет ниитилелдиң бүгү ажыл-ишчилеринге эртем ёзузунуң мировоззрениезин хевирлеп тургузары; кижилерниң медерелинде капитализмниң артыышкыннары-биле болгаш буржуаз идеологияның салдары-биле демисежири; совет кижи бүрүзүн амыдыралга эргежок чугула күш-ажылга ынакшылдың болгаш хүндүлеп көөрүнүң ёзузунга кижизидери; коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнде кол-кол чүүлү сиңниккен коммунистиг моральды бадыткап тургузары; пролетаржы интернационализмниң болгаш социалистиг патриотизмниң ёзузунга совет кижилерни кижизидери; угаан-бодалдың байлаан, мораль талазы-биле арыг чорукту, күш-шыдал талазы-биле сайзыраңгай чорукту бодунга таарымчалыг дүүштүр каттыштырган кылдыр кижини бүгү талазы-биле кижизидери болур-дур.

СЭКП-ниң Программазы эртемниг коммунизмниң теориязының хөгжүлдезинге чаа үе-чада болуп турар. Сталинга чүдүүр чорукту төнчүзүнге чедир узуткааны, партияга удур бөлүктү чылча шапканы, коллективтиг удуртулганың принцивин база партийжи амыдыралдың ленинчи норма-чижектерин катап тургусканы болгаш хөгжүткени, совет демократияны улам ыңай хөгжүткени —ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга улустуң чогаадыкчы төттүнмес күжүнүң үнер төзүн ажыткан.

СЭКП-ниң XXII съездизи бистиң идеологтуг ажылдакчыларывыстың ажыл-чорудулгазынга бедик үнелелди берген. Ынчалзажок бедик үнелээшкин улам-на эки ажылдаарын хүлээндирип турар деп партияда ындыг чаагай чаңчыл бар.

Коммунизм ам безин бистиң амыдыралывыста бар апарган. Чаа кижи — күзел эвес, ол бистиң черивиске быжыг базым-биле базып, үлетпүрде болгаш көдээ ажыл-агыйда, эртемде болгаш культурада чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар. Ол, октаргайже шавар-халдаашкынны кылып, социалистиг хоорайларны тудуп, амыдыралды каастап турар. Социалистиг тургузуушкуннуң бүгү участоктарында чогаадыкчы күш-ажылдың чорудулгазынга чаа кижи төрүттүнүп тыптып каңналып турар. Ол дээрге мурнакчы совет кижи бистиң үениң маадыры-дыр. Марксизм-ленинизмниң улуг идеяларын массага чедирерде пропагандист болгаш агитатор бүрүзү ону эскерип көрген турар ужурлуг.

XXII съездиге СЭКП ТК-ның отчёдунга эш Н. С. Хрущевтуң чугаалааны: «КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУННУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ КОММУНИСТИГ КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ АЙТЫРЫГЛАРЫН ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ БҮРҮЗҮНҮҢ, БҮГҮ ХӨЙ-НИИТИНИҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНЫҢ БОЛГАШ КИЧЭЭНГЕЙИНИҢ ТӨВҮНГЕ ТУРГУЗАРЫН НЕГЕП ТУРАР». Тодаргай төөгүлүг үе бүрүзүнде идеологтуг ажылдың кол звенозунда сорулгаларны чогаадыкчы ёзу-биле шиитпирлээрин партия өөредип турар. АМГЫ ҮЕДЕ ПАРТИЯНЫҢ ЧАА ПРОГРАММАЗЫН АЖЫЛЧЫ ЧОННАРГА ХАНЫЗЫ-БИЛЕ ТАЙЫЛБЫРЛААРЫ, ОНУ БОТТАНДЫРАРЫ ДЭЭШ, КОММУНИЗМНИҢ БҮРҮН ТИИЛЕЛГЕЗИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛЧЕ МАССАНЫ МОБИЛИЗАСТААРЫН БИРГИ ЧЕРГЕНИҢ СОРУЛГАЗЫ КЫЛДЫР ИДИП ҮНДҮРҮП ТУРАР.

Хөй-хөй партия организациялары СЭКП-ниң Программазын, партияның XXII съездизиниң бүгү документилерин пропагандалаарының болгаш өөрениринин талазы-биле улуг ажылдарны чоруткан, идеологтуг ажылды организастаарынга дуржулганы чыып алган. Съездиниң материалдарын өөрениринге ажылчы чоннар аажок улуг сонуургалдыг болуп турар. Партияның XXII съездизиниң материалдарын бо өөредилге чылында чүгле партия чырыдыышкынының системазында безин 20 миллион ажыг кижи өөренип турар дээрзин чугаалаарга-ла четчир. Бөлгүмнерде, семинарларда партия кежигүнү эвес миллион-миллион ажылчыннар, колхозчулар, албан-хаакчылар өөренип турар. Амгы үеде партийжи пропаганданың болгаш агитацияның эң-не янзы-бүрү хевирлери чер-черде чоруттунуп турар.

Бо дээрге улуг ажылдың чүгле эгези-дир. XXII съездиниң шиитпирлерин, СЭКП-ниң чаа Программазын тайылбырлаары болгаш ханы өөренири — түр үениң кампаниязы эвес, а үр үеде бистиң бүгү-ле идеологтуг ажылывыстың кол утка-шынары болур. Ооң-биле кады чамдык партия организацияларында съездиниң материалдарын таныштырарда чүгле кыска беседалар-биле өйлежип турар.

Чамдык партия комитеттери съездиниң документилерин калбаа-биле пропагандалаарын хожудадып турар, ооң түңнелинде чурттакчы чоннуң чамдык бөлүктери бистиң пропагандавыска хаара туттунмаан. Аңаа хамыктың мурнунда, чурттакчылыг ырак-узак черлерде көдээ ажыл-ишчилер хамааржыр. Чижээ, Ставрополь крайда пропагандисчи хемчеглерни ажыл-агыйның чугула сорулгаларындан хоорук, агитацияны болгаш пропаганданы болганчок-ла чавыс идейлиг деңнелге чорудуп, хажыдыышкыннарны болгаш дөгейленчек чорукту болдуруп турар фактылар бар.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин тайылбырлаар болгаш өөренир талазы-биле бүгү ажылдар коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын боттандырарынче угланган болур ужурлуг. Амыдырал-биле ооң харылзаазын быжыглаары, чидиг дээштии — бо дээрге идеология ажылынга кол негелде болур.

Пропагандистер болза, чүгле боттуг чүүлдүң фактыларын болгаш болуушкуннарны тайылбырлаар эвес, харын коммунистиг тургузуушкунуң тодаргай сорулгаларын шиитпирлээринге дузалаар, бүдүрүлгениң мурнакчыларының дуржулгазын калбаа-биле пропагандалаар ужурлуг. Партийжи пропаганданың түңнелдери бүдүрүлгечи-организакчы ажылдың деңнелин бедидеринге, планнарны күүседиринге, массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейлиг чоруунга, Төрээн чурттуң алдары дээш чаа-чаа тиилелгелерге көстүп илереттинген турар ужурлуг. Күш-ажылчы кижизидилге партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

XXII съездиниң шиитпирлеринде ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле айыттынган чугула сорулгалар ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫНЫҢ БҮГҮ-ЛЕ АРГАЛАРЫН, БҮГҮ-ЛЕ ЧЕПСЕКТЕРИН АЖЫГЛААН ТАВАРЫЛГАДА чедиишкинниг күүсеттинип болур. Партийжи пропагандага чаңгыс аайлаар, эреңгейлеп катаптаар чорукту болдурбас. Амыдырал болза идеология ажылының практика кырынга шылгаттынган, хынаттынган болгаш ёзулуг дээштиг хевирлерин чаа-чаа аргалар-биле дүүштүрерин шыңгыы негеп турар.

Литература, парлалга, улусчу театрлар, бот-тывынгыр уран чүүл, радио, кино — бо бүгү чүүлдер болза, партияның идеялары чүгле тайылбырлалдар болгаш өөредиглер болуп эвес, харын тодаргай овур-хевирлер, дириг чижектер болуп, массаларга четкен турзун дээш совет кижилерниң бодалын хайныктырып, Төрээн чуртунга ханы ынакшылдың, бодунуң төрээн Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле совет улустуң чаалап алган улу чедиишкиннери дээш чоргааралдың чогаадыкчы ёзу-биле карак-кызы ажылдаар дээн изиг чүткүлдүң медерели-биле оларның чүректерин хайныктырзын дээш кижизидилг ажылының сорулгаларынга олар ба раан болур ужурлуг.

Идеология ажылдакчыларыны хөй миллион армиязының мурнунд чугула, харысалгалыг сорулгала туруп турар. Ону чедиишкинни боттандырар төлээде, партийж ажылдакчы бүрүзүнден, пропагандист бүрүзүнден энергияны бо гаш эгелекчи чорукту, угаадып би лирин болгаш билдилиг болуру негеп турар. Организакчы ажылды деңнелин бедидери, партийжи пропаганданың байлак дуржулгазы бүгү партия организацияларыны болдурары чугула. Коммунисти кижизидилгениң ажылын ула ыңай көдүреринче бүгү күштү мобилизастаарынга СЭКП ТК-ның чы дырары идеология ажылдакчыл рының бүгү-эвилел чөвүлел хурал улуг ужур-дузалыг болур. Ол хур массаларның политиктиг кижиз дилгезинге партия организациял рында чыгдынган бүгү-ле үнел чүүлдерни байыдарынга болга нептерединге, ажылда четпесте ни узуткаарынга дузалаар.

Идеология ажылдакчыларын хүлээлгези — боттарының бүгү к жүн, аргаларын болгаш мергежил коммунизм тургузарының херээн бээри, идеология ажылын чаа-ч сорулгаларның деңнелинче көдүре болур.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ)

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Төрээн чуртка көдээ ажыл-агыйының элбекшилдиг продуктуларын берээл!

Эш М. К. МЕНДУМЕНИҢ илеткелинден

Декабрь 22-де Кызыл хоорайга Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болуп эрткен. «Зона талазы-биле Сибирьниң чөвүлел хуралының түңнелдери болгаш республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының сорулгаларының дугайында» илеткелди облкүүскомнуң даргазы эш **М. К. Мендуме** кылган.

Бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының төлээлери зона талазы-биле Сибирьниң чөвүлел хуралының ажылынга киришкен болгаш аңаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар. Ол хүлээлгелерни ам чугаалажып көөрүвүс бо деп, эш Мендуме илеткелин эгелээн.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бо чылын көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алганнар. Тыва бо чылын чуртка 7 миллион пуд ажыг тарааны, 17 муң центнер ажыг дүктү, 166 муң центнер эътти, 146 муң центнер сүттү берген. Декабрь 20-ге чедир эът садар хүлээлге 92,4 хуу, сүт—97,4 хуу күүсеттинген. Малдың баш санын өстүрер, мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле Бай-Тайга, Тожу районнар, күрүнеге тараа, эът, дүк садар база мал өстүрер талазы-биле «Барлык», «Шекпээр», «Сүт-Хөл» совхозтар элээн эки көргүзүглерлиг болганнар. Таңды районда «Коммунизмниң хереди», Улуг-Хемде «Х Улуг хурал», Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы», Өвүрде «Кызыл тук» колхозтар боттарының социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүсеткеннер.

«Межегей» совхозтуң Алаак, «Элегес» совхозтуң Кулузун, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермалары, «Өөк» совхозтуң хойжу бригадазы социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турарлар. Саанчылар С. Көкбыс, В. Чащина, М. Бичии-уруг, хойжулар М. Сандык, О. Данзырын, К. Суваадии, бызаа ажаакчызы Д. Завьялова, инек кадарчылары Х. Сундуй, О. Седенба, кукурузачылар П. Пикало, Н. Федосеенко болгаш оон-даа өске хөй-хөй мурнакчыларның аттарын, ажыл көргүзүглерин илеткелчи демдеглээн.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын дыка көвүдедиринге улуг курлавырлар бар дээрзин мурнакчы ажыл-агыйларның, фермаларның, мурнакчы кижилерниң ажылының түңнелдери көргүзүп турар. Ынчалза-даа ол бар курлавырлар бисте ыракта четпес ажыглаттынып турар. Тарылга шөлдериниң тургузуу эде көрдүнмээн. Аъш-чемниң кол культуразы—кызыл-тас бүгү тарылга шөлүнүң чүгле 31,8 хуузун ээлеп турары четпес. Кызыл-таска бодаарга эвээш дүжүттүг мал чеми культуралар болгаш сула тарылга шөлдериниң 28,6 хуузун ээлеп турар. Кукуруза ышкаш ындыг үнелиг культура мал чеми культураларда мырыңай эвээш черни ээлеп турар. 1961 чылда кукуруза республиканың тарылга шөлүнүң чүгле 5 хуузун ээлээн. Ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглерниң харыысалга чогунуң хараазы-биле 5 муң гектар кукуруза ажаап алдынмайн, сооккa өлген, чамдык черлерде кукурузаны сывынга турда-ла мал чип каапкан.

Бо чылын республикага арыг аңдарылга тарылга шөлүнүң 21,2 хуузун ээлээн чорук черни шын эвес ажыглап турарының херечизи болур. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарда тарылга шөлдериниң тургузуу дыка багай болуп, сиген болгаш сула тарылгалары хөй болуп турар, а «Элегес», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда бо үнүштер тарылга шөлүнүң 30 хуузун ээлеп турда, кызыл-тас чүгле 8—15 хуу болуп турары ол совхозтарның директорлары эштер Балабанов, Стихарев оларның черни ажыл-агыйжы эвес ажыглап турары ол.

Бо чылын мал чемнериниң белеткелин алырга: бөдүүн чемнер 54,4 хуу, шыктыг чемнер 34 хуу, концентраттыг чемнер 29 хуу болган. Мал дургузунда малдың чизе чогуу-биле бир башка оназаштыр алырга, бөдүүн чемнер 24 центнерниң орнунга чүгле 8 центнер, шыктыг чемнер 12 тоннаның орнунга чүгле 8 тонна болган.

Өске районнарга бодаарга мал чемнери-биле дээре хандыртынган болза-даа, Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнар малды өстүрер, мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле сөөлгү черде турар чорук бар чемнерни шын ажыглавайн турары ол. Мал чемнери бар болза-даа, малдар арып, өлүп-каап турарын чүгле ажыл-агыйжы чорук эвес, харын кем-буруулуг херек деп саназа чогуур.

Илеткелчи оон ынай мал ажылын талазы-биле бар болуп турар улуг четпестерни чугаалаан. Мал кажааларын септээрин болгаш тудуглаарын хөй-хөй ажыл-агыйларда мынча чедир доспаан. Малчыннар дургузунда сагыш салышкын ам-даа чаа четпес. Тес-Хем районнуң «Ак-[illegible]» колхозунуң хойжу бригадазының кежигүннери ам-даа өглерде чурттавышаан. Чөөн-Хемчикте «Сүт-Хөл» совхозтуң дирекциязы ыраккы одарларда малчыннарның чогуур херегледелерин хандырбайн турар болгаш оон-даа өске.

Хөй-хөй партия, совет организацияларның, колхозтарның болгаш совхозтарның, районнарның болгаш республиканың удуртур органнарының удуртукчуларының боттуг организакчы ажылды күштелдирерин, колхозчуларны болгаш совхозтар ажылчыннарын чаа, дептилелиг чүүлдерге өөредирин, кижизидилге ажылының деңнелин бедидерин чедип албайн турарының түңнелинде республика мал ажылының продуктуларының бүгү хевирлерин бүдүрериниң планнарын база малдың баш санын өстүрериниң оналдаларын күүседип шыдавайн турар. Бо чылын колхозтарга болгаш совхозтарга 2400 тонна сүттү, 1700 тонна эътти, 820 центнер дүктү чедир албаан. Республикада мал өстүрериниң талазы-биле чеди чыл планынга 124 муң баш мал четпейн турар.

Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем болгаш өске-даа чамдык районнарның колхозтарының база «ҮТКА 25 чылы», «Улуг-Хая», «Тиилелге», «Чыраа-Бажы» совхозтарның удуртукчулары эът, сүт бүдүрерин кызырганы дээш харыылаар ужурлуглар деп илеткелчи чугаалаан.

1961 чылда республика 39 муң центнерниң орнунга чүгле 8943 центнер хаван эъди бүдүрген. Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйларында хаван эъдин бүдүрерин амга чедир херекке албайн турарлар.

Мыйыстыг бода малда саар инектер чүгле 32 хуу болуп, инектерни багай ажаап, чемгерип, сааланың 90 хуузун ам-даа хол-биле чорудуп турарындан сүт бүдүрер талазы-биле түңнел куду болуп турар. Харын-даа элээн хөй ажыл-агыйлар сүт бүдүрериниң деңнелин эрткен чылдагызындан кудулаткан. Эъттиң 60 хуузун берип турар хой ажылы ам-даа хожудавышаан. Бо чылын бир хойдан-на дүк кыргылдазы колхозтарга чүгле 1,91 кг, совхозтарга 2 кг болган. Хойнуң саны чеди чыл планынга 70 муң баш четпес.

Ажаалда, чемгерилгениң, зооветеринарлыг хемчеглерниң багай тургустунганының түңнелинде төрүүр малдарның үштүң бир кезии кызыраанындан 111 муң хураган, 7,4 муң бызаа чедир алдынмаан. Моон түңнелинде 100 баш төрүүр малга оназаштыр 70 баш безин четпес чаш төл алдынып турар. Тарып боозадылганың планы ыракта чедир күүсеттинмээн.

Мал ажылынга эң харыысалгалыг үе — кыштаглаашкын болур. Кышкы үеде чүгле малдың баш санын камгалап алыр эвес, харын хөй хемчээлдиг сүттү, деңзи немелдезин алыр ужурлуг. Агаар-бойдустуң байдалы таарымчалыг, мал чемнери бар турда-ла кыштаглаашкын эгелээнден бээр Эрзин, Улуг-Хем, Каа-Хем районнар хөй баш малды чидирген, чамдык ажыл-агыйларда сүт саалдазы эвээжеп, малдың күжү кудулап турар. Бо дээрге мал ажылынга харыысалга чок чоруктуң түңнели болур.

Эш Мендуме илеткелинге оон ынай СЭКП-ниң XXII съездизиниң көдээ ажыл-агый талазы-биле айыткан сорулгаларын боттандырарының хемчеглерин чугаалаан. Тыва АССР 1962 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедир болгаш 6,6 миллион пуд тарааны, 21 муң тонна эътти, 17 муң тонна сүттү, 1850 тонна дүктү күрүнеге садар ужурлуг. Хүлээлгелер улуг, ынчалза-даа ажыл-херекче дидими-биле кириптер болза олар күүсеттинер ужурлуг.

Тарылга шөлдериниң тургузуун эде көрүп, эвээш дүжүттүг культураларны бедик дүжүттүг культуралар-биле солуур. Чайын аңдарган черлерге кукуруза, бобылар дээн ышкаш хөөп олуртур культураларны тарырын хандырары, часкы тарылгага техниканың, үрезиннерниң белеткели, өлек сөөртүлгези болгаш өске-даа чугула хемчеглерни илеткелчи тодаргай чугаалаан.

Бүгү фермаларга инектерниң чемгерилгезин, суггарылгазын үндезини-биле экижидер, 1962 чылда төрүүр инектерниң баш санын 25 хуудан эвээш эвеске көвүдедир, кышкы үеде малды азырап семиртир, хаван эъдин бүдүрерин болгаш садарын 1961 чыл-биле деңнээрге келир чылын 4 катап көвүдедир, хой малдың уксаазын экижидер, хойжу бригадаларны организастаар, кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирер, мал ажылынга хөй күш үнер ажылдарны механизастаар болгаш өске-даа хемчеглерни ап чорудар.

Мал ажылының болгаш чер ажылының ажылдакчыларын белеткээри, оларны чаа, дептилелиг чүүлдерге өөредири эң чугула сорулгаларның бирээзи болур.

Эштер малчыннар, тараажылар, бистиң ажылывысты болгаш сорулгаларывысты, партияның XXII съездизи айтып берген болгай. Коммунизм тургузуушкунунуң хереенге чаа-чаа чедиишкиннер-биле улуг хуувусту киирээлинер деп, эш Мендуме илеткелиниң түңнелинде чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң саналдарындан

Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозта бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригаданың бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш **О. Лопсаңчап** бир дугаарында сөс алгаш, болунуң чугаазынга мынча дээн:

— Илеткелчи маңаа бистиң республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде чамдык чедиишкиннерни түңневишаан, соңгааргылатынмас улуг сорулгаларның дугайын делгереңгей-биле чугаалады. Бистиң бригадавыс 13 кижи составтыг 6 колхозчу өг-бүлелерден тургустунган. Хойнуң баш санын өстүрер, оон продуктулуун улам бедидер талазы-биле бо чылын биче эвес чедиишкиннерлиг болган бис. Арыг орулгавыс 19.700 рубль болган. Орулгавыс көвүдээни-биле бригада кежигүннериниң амыдырал-чуртталгазы база улам-на экижип турар апарган. Ай санында кижи бүрүзүнүң алыр ажыы 60 рубльден кудулавайн келген, ынчангаш өг-бүле бүрүзүнүң чуртталгазы ам ёзулуг-ла бай-шыырак, культурлуг болган.

Бо чылын бистер малга быжыг чем-суурну хандырар дээш дыка шыдамык ажылдаан бис. Чүгле боттарывыстың күжүвүс-биле 435 тонна сигенни белеткээш, ам тус-тус кыштагларда сөөртүп чедиргилээн бис.

Хой малдың массалыг оолдаашкыны эгелээни-биле холбаштыр бистиң ажылывыста ам эң харыысалгалыг үе келген. Малдың кыштаглаашкынын чедиишкинниг эртирер, эът болгаш дүк бүдүрүлгезинге төлептиг салышкынны киирер дээш бистиң бригаданың кежигүннери боттарынга бедиткен, чаа-чаа хүлээлгелерни ап турар. Чижээ, эш Мөңге бо кыжын 100 төрүүр хойдан 157 хураганны, эш Куулар 118 хураганны меңди өстүрүп доруктурарын хүлээнген.

1962 чылда бистиң бригада ниитизи-биле 350 центнер эътти, 450 центнер дүктү кылып бүдүргеш, күрүнеге садар бедик хүлээлгени алган. Ол хүлээлгевисти чедиишкинниг күүседип шыдаар болурувар аргалар болгаш курлавырлар бисте бар. Чүл дизе, бо чылын бис хураган бүрүзүн 30, ирттерни 50 килограммдан кудулу эвес семиртирин шиитпирлээн бис. Эң үнелиг мал чеми кукурузаның тарылга шөлүн келир чылын 80 га чедир калбартып, оон бедик дүжүдүн алырын планнап турар бис.

Оон ынайгы чугаазынга эш Лопсаңчап мал ажылын дүрген сайзырадырының кол сууру чер ажылын үндезини-биле эде тургузарының эргежок чугулазын, мал бригадаларынга, фермаларга чугула херектиг техниканы доктаамал быжыглаарын демдеглээш, бистиң тыва улусту партия биле чазак, эш Н. С. Хрущев онзалап көрүп, ала ёзунуң сагыш салышкыны-биле бүргедип келгени дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

Индирде ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаты, Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунуң бызаа ажаакчызы **Д. Завьялова**.

— Маңаа мен бызаа азыраар талазы-биле болумнуң дуржулгамның дугайын чугаалаксап тур мен—деп, ол болунуң саналын эгелээн. Бызаа азыраары мал ажылында эң харыысалгалыг ажылдарның бирээзи. Аңаа ажылдаа-ла үш чыл чедип тур мен. Бо арызында 180 баш чаш бызааларны 6 ай чедир доруктур азырадым. Ол үениң дургузунда азыраанын бызаа бүрүзүнүң ниити деңзизи 180—250 килограмм чедип турган, азы бир хонукта-ла ортумаа-биле 1 кг немелде деңзини берип келген.

Чаш бызааларны баштайгы 10 хонукта сүт-биле эмискиктевишаан, концентраттарны, чугайны, дусту болгаш өске-даа минералдыг чемнерни немештир чемгерерге өзүгени аажок бээр чүве. Оон соонда тырткан сүттү минералдыг болгаш чулуктуг чемнер-биле холуп тургаш, чемгерилгениң хемчээлин чоорту улгаттырып, өй-өйде дашкаар үндүрүп, селгүүстээшкиннерни чорудуп турар мен. Ынчаарга бызаалар чүгле дүргени-биле өзүп семирир эвес, харын сооксa-даа, изигге-даа шыдамык болуп, белен аарывастай бээр. Ол кончуг чугула.

Оон ынайгы саналынга эш Завьялова бызаа азыраарының хүн чурумун чугаалааш, мал бажын өстүрер, эът, сүт бүдүрүлгезин көвүдедир талазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш улам кызып ажылдаарын хүлээнген.

Дараазында Каа-Хемниң дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агыйы болур «Октябрь 30 чылы» колхозтуң кол зоотехниги эш **Н. Серяков** санал бергеш, ол ажыл-агыйның бо чылгы чедиишкиннерин тодаргай сан-түң-биле көргүспүшаан, мал болгаш чер ажылын улам ажыктыг-биле сайзырадырының перспективтиг планнарын тодарадып чугаалаан.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бүгү талалыг хөгжүдериниң шиитпирлиг фактору—техника хандырылгазын моон соңгаар республикага чурумчуарын, ажыл-агыйларны «скала» ышкаш эң шылгараңгай тараа культураларының үрезиннери-биле чедиштир хандырарын республиканың көдээ ажыл-агый органнарындан ол дилээн.

«Өөк» совхозтуң механизастаттынган хойжу бригадазының бригадири эш **И. Карбы** сөс алгаш, бригадазының ажыл, амыдыралын чөвүлел хуралдың киржикчилеринге сонуургадып чугаалаан.

— Бистиң бригадавыс бо чылдың апрельде организастаттынган. Шупту 10 кижи бис. Бисте 2400 хой доктаамал быжыглаттынган. Бо чылын оларга четчип болур 250 тонна эки шынарлыг сигенни, 150 тонна көк-суланы боттарывыстың күжүвүс-биле кезип белеткээш, кол-кол кыштагларда сөөртүп чедирген бис—деп, ол саналын эгелээш, оларбелчиирни эң-не бодамчалыы-биле ажыглаарының чугулазын айыткан.

Бо кыска үениң иштинде бистиң бригада чуртталганың 7 бажыңнарын, кызыл булуңну тудуп доозкаш, ажыглалда киирген. Тудуг талазы-биле ам-даа кылыр ажылдарывыс хөй. Бисте быжыглаан бүгү хойларывыстың тарып боозадылгазын өскээртен дуза чокка болувустуң күжүвүс-биле эрттирген бис. Оларның иштинден амдыызында 180 хой төрээн, олардан 185 хураганны меңди алган бис.

Бо чылын бистиң бригада 100 баш хойга оназаштыр 105 баш хураганнарны алган, хой бүрүзүнден ортумаа-биле 4,2 кг дүктү кыргааш, күрүнеге саткан. 1962 чылда хой бүрүзүнден 4,8 кг дүктү кыргып алыр, 100 баш хойга оназаштыр 110 хураганны доруктуруп азыраар дугайында бедиткен хүлээлгени бистиң бригада Төрээн чурттуң мурнунга алган. Ол хүлээлгевисти ыяывыла күүседип шыдаар бис — деп, эш Карбы болунуң чугаазын дооскан.

Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажаакчызы **Соян Хайың** сөс алган. Оон чугаалааны болза, чурттуң мурнакчы хаван ажаакчыларының дуржулгазы-биле 1960 чылда 1000 баш хаванны семиртип азыраш, 100 тонна эътти күрүнеге бердим. Бо чылын алган хүлээлгемге четпезе-даа, 1119 хаванны азыраш, хаван бүрүзүн ортумаа-биле 96 кг кылдыр семиртим. Оон 1080 центнер хаван эъдин күрүнеге дужаадым.

Чеди чылдың дөрткү чылы—1962 чылда 2800 центнер хаван эъдин бүдүрер хүлээлгени ап турар мен. Бо дээрге улуг күжениишкинниң ажылдаарын меңден негеп турар. Хүлээлгемни күүседир дээш бүгү күш-биле ажылдаар мен.

Индирде «Межегей» совхозтуң кукурузачы-механизатору эш **П. Пикало**. Ийи чыл бурунгаар маңаа келиримге, бо черге кукуруза эки дүжүттү берип шыдавас дээр хөөннер бар турган. Кукуруза өстүрер ажылга киреринин дилей берген мен деп мурнакчы кукурузачы саналын эгелээн.

1960 чылда болум участогумга гектар бүрүзүнден 466 центнер ногаан массаны алдым. 1961 чылда эш Цыпушев-биле кады 110 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 730 центнер ногаан массаны алдывыс. Черни эки белеткээш, дөрбелчин-уяланчак кылдыр тарыырга болгаш тарылга соонда одуруглар арызын сайзырадырда минералдыг чемишчидилгени төп, одуруглар арызын үш чедир үлдүреткенивистиң түңнелинде мындыг бедик дүжүттү алган бис.

1962 чылда 100 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 1000 центнер ногаан массаны өстүрер деп социалистиг хүлээлгени алган бис. Новосибирскиге болган Сибирьниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга Чита областың сураглыг кукурузачызы эш Лисичников-биле беседалашкан мен. Ол эштиң органиктиг чемишчидилгени ажыглааны болгаш минералдыг чемишчидилгени хөрзүнге бистен хөйнү төккени бистен ылгалдыг болган. Бир эвес ынчаар ажылдаар болзувусса, эш Лисичников бистен улуг ырап шыдавас боор!

— Бистиң хойжу бригадавыс бо чылдың июньда тургустунган. Оон бээр кыска хуусаада кажааларны тудуп, септеп, бригаданың 7 өрегезин чуртталга бажыңнары-биле хандырып алдывыс. Бригада-биле ажылдаарга, ажыл бүдүнгүр болур-дур— деп, Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу эш **М. Чола** саналынга чугаалаан.

Бригада бо чылын хой бүрүзүнден 2,7 кг дүктү, 100 хойга оназаштыр 129 хураганны алган. Сигенни кыштагларже сөөртүп турар. 1962 чылда бригада 100 хой бүрүзүнден 100 хураганны, хой санындан 3 кг чедир дүктү ап, күрүнеге 30 тоннадан эвээш эвес эътти бээр дээш ажылдап турар. Шылыңнеc кошкарларны тускай азырап турар бис.

Болум дугайты 100 хойга оназаштыр 170 хураганны алдым. Мурнунда колхоз турганда бээр он чыл иштинде хой кадарганымны чоокта чаа совхозтан демдеглеп эрттиргени меңээ кончуг өөрүнчүг болган. Бо арызында 7 муң ажыг хураганны өстүрген мен. Ам-даа он чылда хойга ажылдаар мен. Бир эвес кадыым эки болза бүгү назынымны хой ажылынга эрттирер мен деп эш Чола чугаалааш, «Октябрь 30 чылы» колхозта эш Лопсаңчаптың хойжу бригадазын социалистиг чарышка кыйгырган.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда № 1 трактор-хову бригадазының бригадири эш **Н. Жуйков** санал берген. Оон чугаалааны болза, бистиң бригадавыс чер ажылының бедик культуразының бригадазы ат дээш демисежип турган. Бо чылгы ажылывыстың түңнелинде бо бедик атты чоокта чаа бистиң бригадавыска тывыскан.

Кызыл-тастың «альбидум» болгаш «скала» деп сорттарын чашкан бис. Эрткен чылын кызыл-тастың үрезинин гектар санынга 150—160 кг кылдыр чашкан болзувусса, бо чылын 170—180 кг чедир көвүдеткен бис. Кызыл-тастың 1285 гектар бүгү шөлүнге кызаа олуруглуг болгаш хава-карактап чажар арганы ажыглаан. Оон түңнелинде га бүрүзүнден 17 центнер дүжүттү алган бис. Бо чылын 385 гектар кукуруза шөлүнге ийи звено ажылдаан. Гектар бүрүзүнге оар 10 тонна органиктиг, бир центнер минералдыг чемишчидилгелерни төккен. Дөрбелчин-уяланчак тарылганы чорудуп, тарылга соонда одуруглар арызының сайзырадылгазын каш катап чорутканывыстан гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 300 центнер ногаан масса алдынган. Ынчангаш бригада 4,5 муң тонна кукуруза силозун салган, ол дээрге бир инекке 18 тонна оназажыр.

Бистиң колхозка ногааларның, картофельдиң дүжүдү чаагай болгандаа болза, ажаап ап күш четпейн турда-ла оларның чартык кезии черде калганы хараадаанчыг болган.

1962 чылда кызыл-тастың, кукурузаның болгаш бобы культураларының тарылгаларын көвүдедиринче тарылга шөлдериниң тургузуун колхоз эде көрүп турар. Бистиң бригадавыс тараа культураларының га бүрүзүнден 18 центнер, кукурузаның — 300 центнер ногаан массаны алыр дээш амдыгаараштан белеткелди чорудар бис. Бистиң бригадага болгаш черле колхозка техниканың чедишпези шынныг. Техника-биле бисти хандырарын негеп турар бис.

Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» колхозунуң саанчызы эш **М. Балдан** бо чылдың 11 айларының дургузунда инек бүрүзүнден 1772 кг сүттү саап алганын чугаалавышаан, сүт бүдүрер талазы-биле бо чылын колхозтуң четпес ажылдааның шүгүмчүлээн. Оон ынай чамдык малчыннарның культурлуг чурттаарын бодавас, оран-бажыңның иштин арыглап-шевергелевес, харын бызаа киирип алган турары шын эвес деп ол база шүгүмчүлээн.

— Чуртка көдээ ажыл-агый продуктуларының элбекшилин тургузар дээш совет улустуң демиселинге боттарының салышкынын киирер дээш Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары чеди чылдың үшкү чылында социалистиг чарышка киришкеш, чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Район күрүнеге сүт садар хүлээлгезин 117 хуу, дүктүн — 99 хуу, эъттиин—90 хуу күүсеткен деп СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң секретары эш **О. Биче** чугаалаан. Малдың баш санын өстүрер, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш демиселге боттарының күжүн болгаш арга-мергежилин харамнанмайн кызымаккай ажылдап турар мурнакчы ажыл-ишчилерниң аттарын ол адаан.

Районнуң ажыл-ишчилери 1962 чылда 1961 чылга бодаарга 125 тонна хөй эътти, 120 тонна хөй сүттү, 24 тонна хөй дүктү күрүнеге бээр. Районга тарылга шөлүнүң тургузуу үндезини-биле өскерлир. Келир чылын тарылга шөлдериниң 79 хуузун тараа культуралары, 21 хуузун кукуруза, чочак-тараа, бобылар ээлээр.

Оон ынай районга нарын дүктүг хой ажылын колдады сайзырадырының чугулазын айытпышаан, хой ажылынга иргтерни моон соңгаар өстүрериниден ойталаар, ниити хойга төрүүр хойларның бот-деңзизин 1962 чылда 67 хуу чедирер, бүгү ажыл-агыйларга хойжу бригадаларны тургузар, ол ышкаш эът бүдүрериниң көвүдедириниң чугула курлавыры хаван ажылын дидим хөгжүдер сорулга салдынган деп эш Биче чугаалаан.

Облкүүскомнуң даргазының оралакчызы эш **Х. Анчима** республиканың экономиказының үндезини мал ажылында кол черни ээлеп турар хой ажылы шоолуг хөгжүвээнин, сөөлгү тос чыл дургузунда чүгле 440 муң баш хой немешкенин, төрүүр хойлар чыл бүрүде хөйү-биле кызырап, чаш төл четче алдынмайн улуг чидириглерге таваржып турарын, ажыл-агыйларның хөй кезии хой малды эки семиртпейн, арган, биче деңзилиг хөй хойну күрүнеге дужаап турарын демдеглээн. 1961 чылда «ҮТКА 25 чылы» совхоз төрүүр 100 хойга оназаштыр чүгле 25, а Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта хойжу эш Ыйма 18-ле хураганны алган. Малдың чаш төлүн мындыг янзылыг четпес камгалап ап турар болза республикага хойнуң баш санын 1970 чылга чедир 3 миллион баш чедирер сорулганы күүседиринге бергедээшкин таваржып болур.

Ниити хойга иргтерни өстүрерин эвээжедир, төрүүр хойларның бот-деңзизин көвүдедир дугайында РСФСР-ниң хой ажылының талазы-биле бо чылын Оренбургка болган чөвүлел хуралдың сүмезин күүседириниң, механиктиг кыргылдаңы чөп ажыглаарының, мал кажааларының шынарын экижидериниң дугайын оратор чугаалаан.

Мал ажылының продуктуларының элбекшилин тургузар дээш могаг-шылаг чок ажылдап турар малчыннарның амыдырал-чуртталгазын улам экижидер, ылаңгыя чаагайжыттынган бажыңнар-биле хандырар, оларга солун, сеткүүлдү өй-шаанда чедирер, лекция, беседаларны доктаамал чорудар, кино, концерт көргүзер ажылды бир янзы эптиг организастаар, малчыннарның дыштаныр хүннерин эрттирип турар дугайын эш Анчима онзалап айыткан.

«Улуг-Хая» совхозтуң свеклачызы комсомолчу эш **Седип** санал бээри-биле сөс алган. Ол чигир свеклазы өстүрер дээш демиселге ажылдаан баштайгы чылының түңнелин мынчаар чугаалаан:

— Мал ажылын сайзырадырынга, ылаңгыя сүт бүдүрерин көвүдедиринге чигир свеклазының ужур-дузазының улуун ол культураны өстүрер дээш чаңгыс чыл иштинде ажылдаан дуржулгамдан бузурээн мен. Бис 25 сантиметр ханы аңдарттынган, арыг черге чигир свеклазын «ДТ-20» тракторга кошкан «СОН-2,8» деп сеялка-биле одуруглар арызын 60 сантиметр ырадыр чаштырган бис. Чаштырылга мурнунда аңдарган бүгү шөлдү лущильник-биле үлдүрертип чымчаткаш, диштерлиг каток-биле дескидеп, чаштырылга соонда чиик илиирлер-биле илиирткен бис. Свекла чап-чаа үнүп турда оон өзүмүнге хоралыг курттар тыптып кээрге гексахлоран-биле хораннаан бис. Ынчангаш ол курттар узуткаттынган. Оон соонда бүгү шөлге культивация чорудуп, бок үнүштерни хол-биле чулган бис. Мындыг агротехниктиг хемчеглерни боттандырып чорутканывыстың түңнелинде бистиң звенонуң тараан 12 гектар шөлүнүң гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 229 центнер дүжүт алдынган. Моон алгаш көөрге эки ажаап, кызымак ажылдаар болза чигир свеклазы бистиң республиканың бүгү девискээринге өзүп үнүп черле болур деп түңнел үндүрери частырыг болбас. Ынчангаш 1962 чылда тарыыр 25 гектар чигир свеклазының гектар бүрүзүнден 250 центнер дүжүттү өстүрүп алыр дээш улам шудургу ажылдаар мен.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Туран сүт-бараан фермазының саанчызы эш **А. Пермякова** индирге үнүп келгеш, саанчылап ажылдаан баштайгы чылдарымда 15—18 инектерни хол-биле саап турдум, фермага механиктиг сааланы тургусканда бээр 30—40 инекти саап турар апарган мен. Механиктиг саалда саанчыларның ажылын дыка чиигеткен. Оон ачызы-биле саалдага хөй шаг-үе үнместээн. Инектерни баглавайн ажаар арга сүт саалдазын дыка көвүдедир арганы берип турар. Инектер доктаамал хөй сүт берзин дээш оларны силос, концентрат-биле чемгерип турар бис. Бо чылын меңээ быжыглаан 33 инектерниң азырал, ажаалдазын экижидип тургаш, оларның бирээзинден-не ортумаа-биле 2350 кг сүттү саадым. Оларның чамдызы ийистеп төрээни-биле 36 бызааны база четче камгалап алган мен. Бистиң ферма удавас «елочка» хевирлиг механиктиг саалдаже шилчиир. Ынчан сүт саалдазы, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улам бедиир. Чеди чылдың дөрткү чылында сүт саалдазын көвүдедир, бот-үнезин чиигедир дээш улам күжениишкинниг ажылдаар мен деп ол чугаалаан.

«Шекпээр» совхозтуң хойжузу эш **Ч. Лопсан-Доржу** чеди чыл дургузунда хой малдааның дуржулгазын, бо чылын сес удаа одар солуп көшкенин, төрүүр 100 хойга оназаштыр 187 хураганны меңди доруктуруп, бир хойдан 2,2 кг дүк кыргып алганын чугаалааш, келир чылын төрүүр хой санындан бир хураган база 2,5 кг дүк алырын, эр хураган бүрүзүн 40 кг чедир өстүрерин хүлээнген. Оон-биле кады малчыннарның садыг организациялары эргежок чугула херегле барааннары-биле багай хандырып турарын, ол ышкаш эмнелге хандырылгазы багай тургустунганын демдеглээн.

Индирде Таңды районнуң «Революцияның чалбыжы» колхозунуң хойжузу эш **И. Сафонов**. Ол хой ажылынга ниитизи-биле 16 чыл, оон иштинде колхозка үш чыл ажылдап турарын, колхозтуң хойжузу болганының баштайгы чылдарында хөй эвес төрүүр хой кадарып турганын, ам оон хойлары 1200 баш четкенин, бо чылын төрүүр 100 хойдан 120 хураганны камгалап алганын, бир хойдан 2,9 кг дүк кыргааның чугаалаан.

Оон ыңай бо чылын хойларны шуптузун тарып боозаткан, мал чемнери четчир, чылыг, делгем кажаа-биле хандыртынган, малдың суғады база эки, ынчангаш келир чылын хойларны 2000 баш чедир өстүрүп, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү кыргып, 100 хойга оназаштыр 120 хураганны меңди камгалап алыр мен деп хүлээлге ап, эш Ооржак Лопсаңчапты социалистиг чарышка кыйгырдым деп чугаалаан.

Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының саанчызы эш **М. Севилбаа** станцияның Теве-Хая салбыр саар инектерни чедимче чок азырап-ажаап, ээрежилгениң шын эвес организастап турганындан эрткен чылдарда сүт саалдазы чер албайн турганын, ам инекти 10 ай дургузунда саггаш, соолдуруп, оон соонда ийи ай болганда тарып боозадылга турарының түңнелинде инек кызыравас, суду-даа хөй апарган. Ам бисте сүт саалдазы бедээн деп чугаалаан.

«Межегей» совхозтуң директору эш **В. Пащенко** саналынга 1962 чылда тарылга шөлдериниң тургузуун канчаар эде көрүп турарын чугаалаан. Чижээ, сула тарылгазы 1961 чылда 20,7 хуу турганындан 1962 чылда чүгле 9 хуу, кызыл-тас—48,3 хуудан 71 хуу, арыг чер аңдарылгазы 30 хуу турганындан 15 хуу болур.

Совхоз чоокку ийи-үш чылда эът бүдүрерин 2,5 катап көвүдедир сорулга-биле хаван ажылынче кичээнгейин салып, 1962 чылда 3 муң хаван оолдарын өстүрер болгаш саар инектерниң, төрүүр хойларның санын өстүрер.

— Каа-Хемге хой ажылы хөгжүвес дээр чугааларга удурланып турган мен. Аңаа хой ажылын хөгжүдүп болурунуң бүгү аргалары барын 7 чыл дургузунда хой кадарып келген ажылымның дуржулгазындан көрдүм. Бо чылын 100 хойдан-на 129 хураганны, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү алдым. Улуг-Ажык бажыңга чеже-даа хойну өстүрүп болур. Колхозта шоолуг эвес—үш муң ажыг баш хой бар. Хойжу бригада тургузар дугайында санал киирерге, колхозтуң удуртукчулары хөөн чок болуп турар—деп, Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» колхозунуң хойжузу, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутаты эш **С. Бөрзен** саналынга чугаалаан.

СЭКП обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** сөс берген. Тываның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чеди чылдың үшкү чылының оналгаларын чедиишкинниг күүседир, СЭКП-ниң XXII съездизинге күш-ажылчы чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дээш 1961 көдээ ажыл-агый чылында багай эвес ажылдааның, күрүнеге тараа болгаш дүк садар хүлээлгелерин республика хуусаа бетинде ажыр күүсеткенин эш Тока демдеглээн.

Аныяк республиканың ажылчы чоннарының күш-ажылчы чедиишкиннерин Коммунистиг партия, Совет чазак болгаш эш Н. С. Хрущев бедик-биле үнелеп көрүп, Тываның экономика, культура талазы-биле улам ыңай хөгжүүрүнге хүн бүрү доктаамал сагыш салып, санап четпес улуг дузаламчыны көргүзүп турда, ам-даа четпес, багай ажылдап турар бис. Республиканың ажыл-агыйлары 1961 чылда малдың баш санын өстүрериниң планын, күрүнеге эът, сүт садар хүлээлгезин күүсетпээн. Республиканың партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бүгү талалыг хөгжүдер дээш чогуур күжениишкиннерни үндүрбейн, ам-даа олуттал, шүшпеш, эрги ёзу-биле ажылдап турар деп эш Тока айыткан.

Көдээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң айтырыын шиитпирлээри партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарындан удуртуганы экижидерин, чаа ёзу-биле ажылдаарын негеп турарын эш Тока чугаалаан. СЭКП-ниң XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче, мал болгаш чер ажылының улам ыңайгы хөгжүлдезин хандырарынче, көдээ ажыл-агый продуктуларын хөйнү бүдүреринче, көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга партийжи-политиктиг, агитас-массалыг ажылды күштелдиреринче, социалистиг чарышты калбартырынче, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге бүгү аргалары болгаш курлавырларны четче ажыглаарынче, көдээниң ажыл-ишчилериниң амыдыралын экижидеринче, мурнакчы дуржулганы болгаш эртемниң чедиишкиннерин нептередиринче республиканың партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының кичээнгейин эш Тока болунуң саналынга угландырган.

Чөвүлел хуралга оон ыңай ветеринария эртемнериниң кандидаты эш **И. Кызыл-оол**, Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң инек кадарчызы эш **С. Хорлуу**, Таңды районнуң «Коммунизмниң хереди» колхозунуң даргазы эш **В. Рудин**, Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозтуң кукурузачызы эш **Ч. Хуналдыр**, Республиканың көдээ ажыл-агый эргелелиниң ветеринария кадизиниң начальниги эш **В. Дементьев**, «Элегес» совхозтуң хойжузу эш **О. Үдүмбора**, Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжузу эш **И. Хайлың** олар болгаш оон-даа өскелер база санал берген.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, эш Н. С. Хрущевка байырлыг чагааны, ол ышкаш республиканың көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилеринге Кыйгырыышкынны бир үн-биле хүлээп алган.

Хурал соонда Сибирьниң шериг округунуң ыры болгаш танцы ансамблиниң артистери чөвүлел хуралдың киржикчилеринге улуг концерт көргүскен.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ
БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР
ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ
СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда
үндезилеттинген

1961 ч.
ДЕКАБРЬ
29
ПЯТНИЦА
№ 306 (5096).

Өртээ 2 көп.

Көдээниң ажыл-ишчилери, элбекшилдиң бедиктеринче!

Тываның бүгү эр, херээжен колхозчуларынга, совхозтарның эр, херээжен ажылчыннарынга, тускай эртемниглеринге болгаш көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларынга

Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилериниң

КЫЙГЫРЫЫ

Тываның көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилери бистер, колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаар дугайында, көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир дугайында, совет кижилерниң материалдыг чаагай чорууну хажык чокка бедидер дугайында сагыш салыышкыны илереттинген СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин бүгү совет кижилер ышкаш бодувустуң кайгамчыктыг Төрээн чуртувус дээш чоргааралдың ханы сеткил ханыышкыны-биле хүлээп алган бис.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары партияның болгаш чазактың шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Бо чылын күрүнеге 7,5 миллион пуд тарааны саткан болгаш дүк садар талазы-биле социалистиг хүлээлгени күүсеткен.

Ындыг болза-даа мал болгаш чер ажылын хөгжүдериниң элээн дүрген текпилеринге байлак курлавырларны бис ам-даа четпес ажыглап турар бис дээрзин миннири чугула.

Чүгле боттарының социалистиг хүлээлгелерин эвес, харын көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын күүсетпээн эвээш эвес ажыл-агыйлар болгаш районнар бистиң республикада бар.

Көдээ ажыл-агыйга келир чылын безин улуг бедиктерни чедип алырының бүгү аргалары республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында бар. Чүгле организакчы ажылдың деңнелин бедидер, курлавырларны билдилиг ажыглаарының үлегер-чижээн көргүзүп турар ховуларның болгаш фермаларның мастерлериниң—мурнакчы ажыл-агыйларның, тараажыларның, малчыннарның дуржулгазын бүдүрүлгеге калбаа-биле нептередир херек.

Маңаа бүзүрелдиг чижек болза 2400 гектар кызыл-тастың гектар бүрүзүнден барык-ла 30 центнер дүжүт алган Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң трактор-хову ажылының бригадазы болуп болур.

Кукуруза өстүрер талазы-биле элээн каш чылдарның дургузунда эки түңнелдерни чедип ап турар кайгамчыктыг кукурузачылар бисте бар. «Межегей» совхозтуң кукурузачызы Петр Пикало 1961 чылда 110 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 730 центнер ногаан массаны өстүрген. Ол 1962 чылда бодунуң дузалакчызы Владимир Цыпушев-биле кады 300 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 500 центнер, а 100 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 1000 центнер ногаан массаны өстүрерин хүлээнген. Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозунуң кукурузачызы Ондар Түргүлен 200 гектар шөлдүң гектар бүрүзүнден 470 центнер ногаан массаны өстүрген.

Чер ажылының бедик культуразының нептередикчилери — бедик дүжүттерниң мастерлери, хову ажылының өске-даа мурнакчылары бисте бар. Мурнакчы дуржулганы болгаш эртемниң чедиишкиннерин бүдүрүлгеге калбаа-биле нептередиринче, 1962 чылда көдээ ажыл-агыйның бүгү культураларының дүжүттүүн шиитпирлиг бедидерин чедип алыринче бүгү эр, херээжен колхозчуларны, совхозтарның эр, херээжен ажылчыннарын болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин кыйгырып тур бис.

Эргим эштер! Кукурузаның, чочак-тарааның, мал чеми бобыларның болгаш чигир свёклазының күсели-биле мал чемнерин бүдүрерин көвүдетпес болза ниитиниң мал ажылының чедиишкиннииг хөгжүлдези болдунмас дээрзи бистиң шуптувуска эки билдингир. 1962 чылда тарылга шөлдериниң чаа тургузуу кызыл-тастың, кукурузаның, бобы культураларының болгаш чигир свёклазының тарылгаларын калбартырын көрүп турар. Кукуруза тарыыр шөлдү 32 муң га, чигир свёклазын 2 муң га, бобы культураларын 8 муң га чедирген турар.

Ооң-биле кады дыка хөй ажыл-агыйлар кукурузаның чавыс дүжүттерин ап турарын миннир херек. Ынчангаш часкы хову ажылдары эгелегиже чедир бедик дүжүттер алырының мурнакчы аргаларынга кижилерни колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге өөредири, тус чериниң чемишчидилгелерин хөйнү белеткээр болгаш ховуларже үндүрүп төгери база үрезиннерни, техниканы белеткээри эргежок чугула.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дүрген көвүдедиринге республиканың колхозтары болгаш совхозтары кайы хире эгээртинмес аргаларлыг болуп турарын көдээ ажыл-агыйның айтыкчылары мурнакчыларның кайгамчык дуржулгазы көргүзүп турар. 11 айлар дургузунда саар инек бүрүзүнден 2200—2600 кг сүт саган «Элегес» совхозтуң эштер Чащина, Доңгак, Малышева, Бородулина, «Межегей» совхозтуң Хроменко, Вейрам, Поршнева, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Пермякова, Бичии-уруг, Дюбина, Кузьмина, «Өөк» совхозтуң Елена Седен ышкаш республиканың кайгамчык малчыннарының ажылының түңнелдерин чижекке ап болур. Шупту 100 саанчылар бир инектен ортумаа-биле 1500 кг сүттү саган.

Хойжулардан «Шекпээр» совхозтуң эш Лопсаң-Доржу, «Чыраа-Бажы» совхозтуң эш Доңгак Седен, Таңды районнуң «Революцияның чалбыыжы» колхозунуң эш Иван Сафонов болгаш шупту 190 хойжулар 100 баш төрүүр хойларга онааштыр 100—170 хураганнарны өстүрүп, менди доруктурган. Эштер Кыргыс Сувандии болгаш Моңгуш Сандык баштаан 105 хойжулар хой бүрүзүнден ортумаа-биле 3-тен 6,6 кг дүктү кыргып алган. Семиртилге малдарының кадарчылары 38 кижи бир баш малга онааштыр дүн-хүнде 800—1320 грамм деңзи немелдезин чедип алганнар.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң бызаа ажаакчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Домна Родионовна Завьялова бызаа бүрүзүнден дүн-хүнде 900 грамм деңзи немелдезин алган. «Межегей» совхозтуң бызаа ажаакчызы С. И. Черниговцева дүн-хүнде 780 грамм ортумак деңзи немелделиг 280 бызааларны өстүрүп доруктурган. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажаакчызы Е. Б. Ильина аңаа быжыглаан 25 төрүүр хаваннарның бирээзинге онааштыр 15 хаван оолдарын алган.

Эргим эштер! 1962 чылды мал ажылын шиитпирлиг көдүрериниң чылы болдурарынче Тываның көдээ ажыл-агыйының бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырып тур бис. Ол сорулга-биле малдың быжыг чем-суурун тургузары, кукурузаның, тараа-бобыларның болгаш мал чеми чигир свёклазының тарылгаларын калбартыры, ниитиниң малының баш санын дыка көвүдедирин болгаш ооң продуктулуун бедидерин чедип алыры эргежок чугула.

Фермаларда ажыл-агыйжы эвес болгаш харысалга чок чорукту узуткаар херек. Мал ажылынга күш-ажылды организастаарын үндезини-биле экижидер, «ёлочка» хевирлиг саалда тургузулгаларын ажыглавышаан, инектерни баглавайн ажаар азырал ажаалдаже, бүгү семиртилге хаваннарын улуг бөлүк ажаалдаже шилчидери, куштарны солувас кылын дежек кырынга өстүрери ышкаш дешшилгелиг аргаларны калбаа-биле нептередири, малдың баш санының хөй кезиин хаара тутпушаан бот-орулга чарылгалыг механизастаттынган хойжу бригадаларны болгаш фермаларны бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга организастаар. Республиканың бүгү ажыл-агыйларынга комплексилиг бригадаларны тургузар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш социалистиг чарышты калбартырынче бүгү эр, херээжен колхозчуларны, совхозтарның эр, херээжен ажылчыннарын, тускай эртемниглерни болгаш эртем ажылдакчыларын кыйгырып тур бис.

Боттарывыстың аргаларывысты болгаш курлавырларывысты санап кергеш 1962 чылда даразында социалистиг хүлээлгелерни ап тур бис:

Республикага ниитизи-биле 18,5 миллион пуд тарааны бүдүрер, бир гектардан тараа культураларының 12,6 центнер, сүт-быштак чем быжыдының үезинде силос кылыр кукурузаның мочактары-биле кады 300 центнер ногаан массазын, чочак-тарааның 10 центнер, мал чеми чигир свёклазының 150 центнер дүжүдүн ажаап алыр. Күрүнеге 6,6 миллион пуд тарааны, 21 муң тонна эътти, 17 муң тонна сүттү, 1850 тонна дүктү садар.

Колхозтарга болгаш совхозтарга инектерниң баш санын 1961 чылга удур 7,3 муң башка, азы 24 хууга көвүдедир.

1962 чылда 29 муң гектар кур черлерни шиңгээдип алыр.

Бай-Тайга район — тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 10 центнер, сүт-быштак чем быжыттыг мочактары-биле кады кукурузаның силос кылыр ногаан массазын — 300 центнерни, чочак-тарааны — 10 центнерни, мал чеминге чигир свёклазын — 100 центнерни алыр. Күрүнеге садары: тараа—62,6 муң пуд, эът—17250 центнер, сүт—7200 центнер, дүк—2000 центнер.

1961 чылга удур инектерниң баш санын 570 башка, хойларның —21800 башка көвүдедир.

1962 чылда 1700 гектар кур черлерни шиңгээдип алыр.

Өвүр район—тараа культураларының гектар санындан ортумаа-биле 7 центнер, сүт-быштак чем быжыттыг мочактары-биле кады кукурузаның силос кылыр ногаан массазын—300 центнерни, чочак-тарааны — 10 центнерни, мал чеминге чигир свёклазын — 100 центнерни алыр. 3,7 муң пуд тарааны, 12300 центнер эътти, 6100 центнер сүттү, 1560 центнер дүктү күрүнеге садар.

1961 чылга удур инектерниң баш санын 270 башка, хойларның — 14600 башка көвүдедир.

1962 чылда 500 гектар кур черлерни шиңгээдип алыр.

Барыын-Хемчик район — тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 11,7 центнер, сүт-быштак чем быжыттыг мочактары-биле кады кукурузаның силос кылыр ногаан массазын — 300 центнерни, чочак-тарааны — 15 центнерни, мал чеминге чигир свёклазын—120 центнерни алыр. 250 муң пуд тарааны, 13950 центнер эътти, 7600 центнер сүттү, 1441 центнер дүктү күрүнеге садар.

1961 чылга удур инектерниң баш санын 440 башка, хойларның — 14600 башка көвүдедир.

1962 чылда 1500 гектар кур черлерни шиңгээдип алыр.

Чөөн-Хемчик район— тараа культураларының ортумаа-биле гектар бүрүзүнден 12,6 центнер дүжүттү, сүт-быштак чем быжыттыг мочактары-биле кады кукурузаның силос кылыр ногаан массазын — 300 центнерни, чочак-тарааны — 11,5 центнерни, мал чеминге чигир свёклазын 150 центнерни алыр. 625 муң пуд тарааны, 30400 центнер эътти, 23000 центнер сүттү, 2786 центнер дүктү күрүнеге садар.

1961 чылга удур инектерниң баш санын 870 башка, хойларның — 17800 башка көвүдедир.

1962 чылда 4500 гектар кур черлерни шиңгээдип алыр.

Улуг-Хем район — тараа культураларының гектар санындан ортумаа-биле 11,5 центнер дүжүттү, сүт-быштак чем быжыттыг мочактары-биле кукурузаның ногаан массазын—300 центнерни, чочак-тарааны—10 центнерни, мал чеминге чигир свёклазын — 150 центнерни алыр. 906,3 муң пуд тарааны, 35200 центнер эътти, 23150 центнер сүттү, 3035 центнер дүктү күрүнеге садар.

1961 чылга удур инектерниң баш санын 1500 башка, хойларның — 26000 башка көвүдедир.

1962 чылда 6500 гектар кур черлерни шиңгээдип ажыглаар.

Таңды район — тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 13 центнер дүжүттү, сүт-быштак чем быжыттыг мочактары-биле кады кукурузаның силоска херeглээр ногаан массазын — 300 центнерни, чочак-тарааны — 10 центнерни, мал чеминге чигир свёклазын — 150 центнерни алыр. 3000,1 муң пуд тарааны, 30750 центнер эътти, 39400 центнер сүттү, 2065 центнер дүктү күрүнеге садар.

Инектерниң баш санын 1961 чылга удур 1200 башка, хойларның —14,7 муң башка көвүдедир.

1962 чылда 4050 гектар кур черлерни шиңгээдип алыр.

Бии-Хем район—тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 12,2 центнер дүжүттү, сүт-быштак чем быжыттыг мочактары-биле кады кукурузаның силос кылыр ногаан массазын — 250 центнерни, чочак-тарааны — 10,8 центнерни, мал чеминге чигир свёклазын — 125 центнерни алыр. 625 муң пуд тарааны, 20100 центнер эътти, 32600 центнер сүттү, 1360 центнер дүктү күрүнеге садар.

1961 чылга удур инектерниң баш санын 950 башка, хойларның — 8600 башка көвүдедир.

1962 чылда 1000 гектар кур черлерни шиңгээдип ажыглаар.

Каа-Хем район—тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 13 центнер дүжүттү, сүт-быштак чем быжыттыг мочактары-биле кады кукурузаның силос кылыр ногаан массазын—300 центнерни, чочак-тарааны—14,8 центнерни, мал чеминге чигир свёклазын—100 центнерни алыр. 1562,5 муң пуд тарааны, 15000 центнер эътти, 17300 центнер сүттү, 742 центнер дүктү алыр.

1961 чылга удур инектерниң баш санын 650 башка, хойларның — 6800 башка көвүдедир.

1962 чылда 1500 гектар кур черлерни шиңгээдип ажыглаар.

Тес-Хем район—тараа культураларының гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 8 центнер дүжүттү, сүт-быштак чем быжыттыг мочактары-биле кады кукурузаның силос кылыр ногаан массазын—300 центнерни, чочак-тарааны — 10 центнерни, мал чеминге чигир свёклазын—100 центнерни алыр. 6,0 муң пуд тарааны, 11850 центнер эътти, 4100 центнер сүттү, 1656 центнер дүктү күрүнеге садар.

1961 чылга удур инектерниң баш санын 310 башка, хойларның — 11600 башка көвүдедир.

1962 чылда 2500 гектар кур черлерни шиңгээдип алыр.

Эрзин район—тараа культураларының гектар санындан ортумаа-биле 8 центнер дүжүттү, сүт-быштак чем быжыттыг мочактары-биле кады кукурузаның силос кылыр ногаан массазын — 200 центнерни, чочак-тарааны—10 центнерни, мал чеминге чигир свёклазын — 100 центнерни алыр. 7,5 муң пуд тарааны, 13900 центнер эътти, 4500 центнер сүттү, 1670 центнер дүктү күрүнеге садар.

Инектерниң баш санын 1961 чылга удур 240 башка, хойларның—9800 башка көвүдедир.

1962 чылда 2000 гектар кур черлерни шиңгээдип алыр.

Тожу район — 3200 центнер эътти, 3950 центнер сүттү, 80 центнер дүктү күрүнеге садар.

1961 чылга удур инектерниң баш санын 80, хойларның—380 башка көвүдедир.

Кызыл хоорай Соведи — 2900 центнер эътти, 1200 центнер сүттү, 105 центнер дүктү күрүнеге садар.

Инектерниң баш санын 1961 чылга удур 45, хойларның—1350 башка көвүдедир.

Эргим эштер! Район, колхоз болгаш совхоз, ферма болгаш салбыр, бригада болгаш звено бүрүзүнге алган социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседири дээш чарышты калбарткаш, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXII съездизиниң идип үндүргени канчаар-даа аажок улуг сорулгаларны күүседири дээш совет улустуң ниити демиселинге бистиң төлептиг салыышкынывыс болган турар ындыг түңнелдерни 1962 чылда чедип алыр дээш көдээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле практиктиг сорулгаларны шиитпирлээринче чаңгыс-даа хүннү халас эрттирбейн, ажыл-ишти холга ап, бистиң бүгү күжениишкиннеривисти, бистиң бүгү хайныгып турар энергиявысты салыыңар деп бүгү колхозчуларны, совхозтарның ажылчыннарын, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглерин, бүгү ажыл-ишчилерин көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилери, бистер кыйгырып тур бис.

Ажыл-иш дээш, эргим эштер!

Кыйгырыгны Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга чугаалажып, хүлээп алган.

Идеологтуг фронт—коммунизм тургузуушкунунда

Идеологтуг ажыл талазы-биле Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы

Декабрь 27-де идеологтуг ажылдың талазы-биле Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга СЭКП Төп Комитединиң секретары эш Л. Ф. Ильичевтуң «СЭКП-ниң XXII съездизи болгаш партияның идеологтуг ажылының сорулгалары» деп илеткелин чугаалажып көөрүн үргүлчүлээн. Идеологтуг фронтунуң эң янзы-бүрү адырларын төлээлээн 30 ажыг ораторлар чөвүлел хуралдың индиринден санал бергеннер. XX съездиниң ленинчи угланыышкынынга үндезилээш, сөөлгү чылдарның дургузунда партияның боттандырган ёзулуг-ла революсчу хемчеглерин олар сагыш-сеткилиниң онза ханыышкыны-биле демдеглеп турган. Ол хемчеглер чурттуң ниитилел амыдыралының бүгү адырларынга дириг, боттуг агыышкынны болдуруп, идеологтуг ажылга чогаадыкчы күштерниң чаа соруң кирикчи чүүлдерин берген. СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлеринде, партияның чаа Программазында айыткан улуг сорулгаларның деңнелинче идеологтуг ажылды көдүрер, ол ажылды коммунистиг тургузуушкуннуң практиктиг сорулгалары-биле чаа кижини — коммунизм дээш идепкейлиг демиселчини, угаан-бодал байлаан, мораль талазы-биле арыг болгаш күш талазы-биле сайзырангай болур чорукту бодунга дүүштүрген кижини кижизидери-биле сырый холбаалыг кылдыр эң чүткүлдүг чорудар дугайында онза сагыш салыышкын бүгү саналдарда илереттинген. Моон-биле кады санал берген ораторлар идеологтуг ажылда ам-даа бар четпестерни шынныгы шүгүмчүлээннер.

Декабрь 27-де эртенги хуралга РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чериниң секретары **В. А. Серов** бир дугаарында санал берген. Ийи-чаңгыс кижиге чүлүүр чорук бодунуң багай салдарын уран чүүлге чедиргени база чигзиниг чок дээрзин ол демдеглээн. Ындыг турбуже бистиң уран чүүлүвүс хөгжүп, бурунгаарлап турган болгаш улуг үнелиг чүүлдерни тургускан.

Бодунуң XXII съездизинге партияның уран чүүл ажылдакчыларынга дааскан улуг харысалганың дугайын оратор чугаалаан. Ол харысалга коммунизмниң улуг идеяларын бодунга хандыр сиирген, бодунуң үезиниң мурнакчы кижизи болган турарын чурукчудан негеп турар деп эш Серов демдеглээн. Чурукчу болза бистиң амыдыралывыстың чаартыкчы ёзузун илергейлеп көргүзер төлээде боду чаартыкчы болган турар ужурлуг.

Кижилерниң медерелинде эргиниң артыышкыннарын ажып эртериниң болгаш ниитилелге удур болуушкуннарны бистиң амыдыралывыстан чайладып узуткаарының айтырыгларын СЭКП Төп Комитединиң килдис эргелекчизи **Н. Р. Миронов** бодунуң саналынга чырыткан. Ам коммунизмче шимчээшкинниң идепкейлиг чорудулгазы боттанып турар үеле, келир үениң ниитилелиниң шынар демдектери бистиң бүгү амыдыралывыста улам тодазы-биле илереттинип турар. Ындыг болза-даа бо чаа чүүлдер-биле чергелештир, бистиң ниитилелдиң характеринге-даа, совет кижилерниң хөй нуруузунуң амыдыралының овур-хевиринге-даа дүүшпес, биске өжээнниг, хожудангай, таарышпас эрги болуушкуннар ам-даа бар.

Күрүнениң болгаш хуунуң өнчүзүн оорлаар, хулиганнаар, чазыйчылбы болгаш мангыстаалчак чоруктарның фактыларын оратор чугаалаан. Кол чүве чүдел дизе, ниитилелге удур болуушкуннар тыптып кел чыдырында оларны чайладырында, оларга удур чүгле кеземчениң хемчеглерин эвес, харын баш удур сагындырарының хемчеглерин, кижизидериниң хемчеглерин ажыглаарында болур.

Юридиктиг органнарның ажылдакчыларының политиктиг болгаш идейлиг дадылгазының чугулазынче кичээнгейни эш Миронов көрүндүрген.

Кама хемде Воткинск ГЭС-тиң тудуунуң партком секретары **М. Н. Назаровтуң** чугаазын чөвүлел хуралдың киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнааннар. Политиктиг ажылды чорудуп турган, партия организациязы тудугжуларның 12 муң кижи коллективин алдарлыг ажыл-херектерже канчаар организастап шыдаанын ол чугаалаан.

Чеди чыл планын ёзугаар ол станцияның баштайгы агрегадын 1962 чылда ажыглалга кирер ужурлуг турган болза, бо чылдың декабрь 18-те — бир чыл бурунгаар ону ажыглалга кирген. Ам 100 муң киловатт күчүлүг ийиги агрегатты ажыглалга кирери-биле белеткеп турар. Ниитизи-биле станцияның тудуун планнаанындан ийи чыл бурунгаар доозар деп турар. Моон-биле кады ооң коллективи тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чиигедириниң күсели-биле 50 миллион рубльди камнап алыр.

Эстонияның КП Төп Комитединиң секретары **Л. Н. Ленпманның** чугаалааны болза, СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлери совет кижи бүрүзүнге эң дидим бодалдарның, чаа, чогаадыкчы күштерниң кезээде үндезини болур. XXII съезд, партияның Программазы национал айтырыының талазы-биле марксисчи-ленинчи өөредигни чогаадыкчы хөгжүткен деп ол чугаалаан. Эстон ССР-ниң партия организациязы улустарның найыралының ёзузунга кижизидилгелиг ажылды бодунуң ыдыктыг хүлээлгези кылдыр кезээде көрүп келген болгаш көрүп-даа турар деп оратор демдеглээн. Республиканың улустарның найыралының бежээлерин, акы-дунма эвилелдешкен республикаларже экскурсияларны, акы-дунма чечен чогаалдың болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары-биле ужуражыышкыннарны үргүлчү практикалап турар.

Бистиң идеологтуг демиселивис камгаланыр эвес, а харын фронтуга дег дидими-биле болгаш шиитпирлиг-биле шаап халдаар херек де Россия Федерациязының Чогаалчы лар эвилелиниң баштаар черини даргазы **Л. С. Соболев** идеологи ажылдакчыларын кыйгырган.

Чогаалчы болу мораль талазы-би ле арыг, күш-ажылга болгаш амы дырал-чурталгага коммунист болу ужурлуг деп оратор онзалап дем деглээн.

Коммунизм тургузуушкунуну улуг чаагай Программазын Чепсек тиг Күштерниң дайынчылары кай хире чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээ алганын, партияның айыткан пла нарын боттандырарынга боттары ның салыышкыннарын киирип ту рарының дугайын Совет Армияны болгаш Шериг-Далай Флодунуң Бо политэргелелиниң начальнигини оралакчызы **М. Х. Калашник** чу гаалаан.

Аныяктарны патриотчу ёзуга ки жизидеринге чечен чогаалдың чугу ла ужур-дузазын оратор демдеглээ Хамааты болгаш Аза-чурт дайын нарының фронтуларынга дайынчы ларның дайынчы шылгараалдарыны дугайында чаа чогаалдарны тургу зарынче совет чогаалчыларны, кин ажылдакчыларын, чурукчуларны о кыйгырган.

Чоннуң чечен чогаал талазы-би кижизидериниң, ёзулуг чечен чо гаалчы сонуургалды хевирлеп ту гузарының айтырыының дугайы ССРЭ-ниң Композиторлар эвилел ниң баштаар чериниң секретар **Т. Н. Хренников** чугаалаан. О сорулганы чедип алыр төлээде кул тура тургузуушкунунуң бүгү ажы дакчыларының күжениишкин каттыштырар ужурлуг деп ол чу гаалаан. Хоорай, область, край бү рүзүнге хөгжүм культуразыны одаан тургузарын эш Хренников са налдаан.

Күрүнениң политиктиг ном үнду рер чериниң директору **М. А. Сиво лобовтуң** чижек кылдыр көргүскени съездиниң материалдарын парла үндүргениниң сан-чурагайлары па тияның XXII съездизиниң шиитпи леринге кайгамчык улуг сонуургал дың барын херечилеп турар. Съез диниң материалдарын 29,5 миллио кезек номнар болгаш дептержигеш тер кылдыр парлап үндүрген. СЭК ниң XXII съездизиниң стенографты отчёду чоокку хүннерде массалы тираж-биле парлаттынып үнер.

Аныяк чогаалчылар-биле кыз мак ажылдаарының эргежок чугула зының дугайын ССРЭ-ниң Чогаа чылар эвилелиниң баштаар черини секретары **А. С. Сурков** бодунуң са налынга чугаалаан. Партийжи пр паганданың айтырыгларынга до таагаш, эш Сурковтуң демдеглээ болза ол пропаганда дээрге дири чогаадыкчы херек-тир, аңаа хоозу ёзу барымдаалаан чорук, ооң ни тинде саазындан номчуур чалга ранчыг, чаңгыс аай чугаалар та рышпас. Саазын болза кижилерж көөрүнге, олар-биле ёзулуг арал жылгага шаптыктап турар де оратор чугаалаан.

Партияның чаа Программазы бү совет кижилерниң чаңгыс эп-се киилиг деткимчезин алган, чү дээрге ында оларның чаагай күзе соруу болгаш идегелдери илере тинген деп, ВЦСПС-тиң секретар **А. А. Булгаков** онзалап демдеглээ XXII съездиниң шиитпирлерин т йылбырлаарының, кижилерниң ко мунистиг кижизидилгезиниң тал зы-биле профэвилелдери идепкейли ажылды чорудуп, партияның айы кан планнарын боттандырарынч оларны мобилизастап турар.

Социалистиг чарыштың күчүлү көдүрлүүшкүнүнүң дугайын эш Булгаков чугаалаан. 800 ажыг б дурулгелериниң коллективтерини болгаш 192 муң бригадаларга ко мунистиг деп атты тывыскан, миллион ажыг ажылчыннарга, ин женерлерге болгаш техниктерге ко мунистиг күш-ажылдың шалыпчы лары деп атты тывыскан.

Ийи-чаңгыс кижиге чүлүүр ч руктуң хоралыг уржуктарын ажы эрткен чорук идеологтуг ажылды чечектелиишкининге кедергей улу чогумчалыг ужур-дузалыг болу турарын «Правда» солуннуң ко редакторы **П. А. Сатюков** бодуну саналынга айыткан. Ам талантыла ның чечектелиишкининге, ура чүүлдүң, литератураның, парлалга ның көдүрлүүшкүнүнге магалы таарымчалыг байдалдарны партия ның, ооң Төп Комитединиң кужа ниишкиннери-биле тургускан де оратор онзалап демдеглээн. Чамды чогаадыкчы организациялар чамды та ала-чаагаарлаар, олутпай, чүв ни хандыр көрбес чорукту илере пишаан, болдунар аргаларны а даа кошкак ажыглап турарлар де эш Сатюков ооң-биле кады бүзү редлиг чижектер-биле көргүскен.

Партияның XXII съездизин шиитпирлерин пропагандалаар тал зы-биле совет журналистерниң кы ган улуг ажылының дугайын э Сатюков чугаалаан. Бистиң ды хөй солуннарывыстың тиражтар өзүп турар херелгелди мракта ч дир хандырбайн турар, ындыг бо ганда саазын үлетпүрүнүң хожула турар чоруун дүрген ажып эртер эргежок чугула деп, ол онзала демдеглээн.

Чөвүлел хуралга Арменияның К Төп Комитединиң секретары **О.** **Багдасарян,** ССРЭ-ниң Эртемне академиязының Философия институ дунуң директору академик **П.** **Федосеев,** политиктиг болгаш эрте билиглер нептередир талазы-би Ниитилелдиң Свердлов область са бырының даргазы **З. В. Пушкарев** ССРЭ-ниң улустуң артизи **Б.** **Смирнов** олар база санал берген.

Чөвүлел хурал бодунуң ажылы декабрь 28-те үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

Хөвеңчилерге

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Хорезм областың эр, херээжен колхозчуларынга, көдээ болгаш суг ажыл-агыйының тускай эртемниглеринге, партия, совет, комсомол болгаш профэвилел ажылдакчыларынга бо чылын чиг хөвеңниң бедик дүжүттерин өстүрер талазы-биле чедиишкиннерни чедип алганы болгаш областың ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүсеткени-биле холбаштыр байырлыг чагааны чоруткан.

СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Н. С. Хрущевка чоруткан рапортта дыңналып турары болза, Узбек ССР-ниң Хорезм облазының ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен болгаш күрүнеге 290 муң тонна бедик шынарлыг хөвенни саткан азы планын 115 хуу күүсеткен. Көдээниң ажыл-ишчилери гектар бүрүзүнден 29 центнер хөвенни өстүрген болгаш чиг хөвенни бүдүрер талазы-биле чеди чылдың сөөлгү чылында планнаттынган деңнелди дыка ажырган.

Бо чылын область күрүнеге каракуль хураган кежин садар планын 110 хуу, торгу коконнарының—100 хуу, эъттиин—104 хуу, чуурганың—106 хуу, дүктүүн—113 хуу, бахчи культураларының—115 хуу күүсеткен.

КАЛИНИН. Вагжанов аттыг фабриканың аргыкчызы, СЭКП-ниң XXII съездизиниң делегады Л. А. Иванова үнелиг инициативаны эгелээн. «АТ-100» деп станокка ажылдавышаан, чуртка дериглгениң эң бедик бүдүрүкчүлүүн болгаш делегейде эң дээре дээн пөстерни бүдүрерин чедип алырын ол шиитпирлээн.

Людмила Афанасьевна партияның съездизинге ылдар кылдыр эгелээн күш-ажылчы ээлчээн үргүлчүлеп турар. Дегиниң бүдүрүкчүлүүн шакта станокка 127.000 пөйүг удазын аргыглыг тесту ажылдап кылырынга ол ам безин чедирген. Ол болза чеди чылдың төнчүзүнде план-биле көрдүнгенинден 300 пөйүг ажыг.

Пөстерниң өске хевирлерин ажылдап кылып турар аргыкчылар болгаш фабриканың дыдыкчылары коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Л. А. Иванованың эгелээшкинин база боттандырып эгелээн.

СЭКП Калинин хоорkomунуң бюрозу Л. А. Иванованың патриотчу эгелээшкинин чүүлдүг деп көрген.

Чурукта: фабриканың парткомунуң секретары В. И. Иванованың (солагай талазында) партия комитединиң кежигүнү Л. А. Иванова-биле чугаалажып олуралары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНДАН

Мал ажылынга механизастаашкынны дүргедедир

Барыын-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралынга Сибирьниң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралының түңнелиниң дугайында райкүүском даргазы эш В. С. аваадорнуң илеткелин дыңнап чугаалашкан.

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, Барыын-Хемчик районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери съезд мурнуу чарыштың социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсетпишаан, чеди чылдың үшкү чылы—1961 чылдың улус ажыл-агый планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Декабрьның 20-ге байдал-биле алырга, район күрүнеге тараа садарының планын — 41 хуу, сүттүүн — 129,8 хуу, үктүүн — 108,3 хуу болгаш эъттиин—97 хуу күүсеткен.

«Большевик» колхоз көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип, эки ажылдаан. Совхозтар болгаш колхоз келир чылдың тарылгазынга хереглээр эки шынарлыг, четчир санныг үрезиннерни уруп алган.

Хөй-хөй мурнакчы кижилерниң чедиишкиннери болза, районнуң мал болгаш чер ажылын улам ыңай хөгжүдериниң курлавырлары, болдунар аргалары бар дээрзин бадыткап турар. СЭКП-ниң XXII съездизиниң шиитпирлерин, партияның Программазын амыдыралга боттандырарынче ажыл-агыйларда аргаларны мобилизастап четпестерни дидими-биле илередип, шүгүмчүлээринче чөвүлел хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин илеткелчи угландырган.

«Барлык» совхозта дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агый чериниң зоотехниги эш Папың хой ажылын сайзырадыр талазы-биле чамдык кылдынган ажылдарны чугаалаан. Ындыг-даа болза хойларның уксаазын экижидер талазы-биле дуржулга болгу дег кылышкан ажылывыс бо хүнге чедир барык-ла чок деп зоотехник чөвүлел хуралдың киржикчилериниң мурнунга миннип чугаалаан.

«Барлык» совхозтуң дирекциязы (эш Түгер) ажыл-агыйны чаңгыс талалап чорудуп турар. Ооң барымдаазы болза, тарааны тарыырын, ажаарын, шаңнарга тараа арыглаарын болгаш чүлүрерин колдуунда 100 хуу механизастаан. А мал ажылында, хой кыргылдазындан аңгыда чаңгыс-даа ферма мынчага чедир механизастаттынмаан, хөй күш чарыгдаар, эрги чыдып калган арга-биле ажылдап турар.

Дуржулга-көргүзүглүг ажыл-агый «Барлык» совхозта безин байдал ындыг турда, чаа организастап тургускан «Шекпээр» совхозта база хоочун-даа болза «Большевик» колхозта мал ажылын эң-не чыдып калган деңнелде чорудуп турарын хуралга санал берген кижилер тодаргай чижектер-биле онзалап демдеглээннер.

Малчыннарның амыдырал-чурттаалгазын экижидер сорулга-биле чаагайжыды кылдынган бажыңнар тудар, культбаазалар болгаш садыг организастап тургузар дугайында район организациялары хөй санныг шиитпирлерни хүлээп алганнар. Организакчы ажылдың кошкаанын, күүселдениң хыналдазын чогуур өйшаанда чорутпаанының түңнелинде ол шиитпирлер күүсеттинмейн, саазын кырында арткан.

Малчыннарның хөй кезии эрги сарыг кидис азы чаңгыс каът пөс шывыглыг, сооб өглерде чурттавышаан. Үлетпүр, аъш-чем бараанныры-биле олар доктаамал хандыртынмайн турар. Ыраккы одарларда малчыннарга агитаторлар, эмнелге ажылдакчылары барбас, малчыннарның чагыткан солуннары, сеткүүлдери дыка хожудап чедип турар. А чамдык таварылгаларда шуут албайн турарлар. «Шекпээр» совхозтуң хойжузу эш Лопсан-Доржунуң чугаазын чөвүлел хуралдың киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан.

«Большевик» колхозтуң агроному эш Доржу районнуң ажыл-агыйларында чер ажылын сайзырадыр дугайында айтырыг эки шиитпирлеттинмээнин демдеглээн. Чер ажыглалы камналга чок, саңдаргай байдалда туруп турар. Чер ажылының сиген аралаштыр тарыыр системазы көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге моондак болуп турарының болгаш хөөп олуртур культураларны аралаштыр ээлчештирип тарыыр системаның улуг ажыктыының дугайында эш Н. С. Хрущевтуң чугаазын бодунуң колхозунда тодаргай чижектер-биле оратор холбаштырып чугаалаан.

Суг ажыл-агый чериниң ажылының стилин партияның XXII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр эде тургузарының талазы-биле хемчег алырын чөвүлел хуралдың киржикчилери районнуң партия болгаш совет органнарындан негээн.

Эрткен чылдарда район мал чеми белеткээриниң планын 100 ажыг хуу күүсеткен-даа болза, мал чеми февраль, март айларда-ла төнүп, хөй баш маллар хорамчага таваржып, Таңды районнуң тараа шөлдеринден саваң сөөртүр деп чугаа чоруп турганын ажыл-агыйның удуртукчулары уттуп болбас дээрзин чөвүлел хуралдың киржикчилери демдеглээн.

Районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилери партияның XXII съездизиниң көдээ ажыл-агыйны дүрген көдүрер талазы-биле айыткан хемчеглерин амыдыралга боттандырар дээш, 1962 көдээ ажыл-агый чылында улам бедиткен хүлээлгелерни ап, бо талазы-биле социалистиг чарышка Бай-Тайга районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилерин кыйгырган.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА

РОВНО ОБЛАСТЬ. Бо областың Совет Армия районунда часкы тарылгага чүткүлдүг белеткелдер чоруп турар. 1962 чылда кукуруза, бобылар болгаш өске-даа үнелиг культураларның тарылга шөлүн дыка калбартыр, хөй чылдыг оът-сигеннерниң, черлик суланың болгаш өске-даа ажык чок сигеннерниң тарылга шөлүн кызырар.

Тарылгага үрезиннерни белеткээр талазы-биле колхозтарга районнуң хыналда-үрезин лабораториязы дузалап турар. Бүгү үрезин материалдарын эки хынап көрген.

ЧУРУКТА: (оң таладан солагай талаже): хыналда-үрезин лабораториязының эргелекчизи К. П. Кулик, улуг лаборант А. И. Павелко болгаш лаборант О. В. Павлюк олар бобы культураларның үрезиннерин хынап турлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СОВЕТ КИЖИЛЕР

Анияк агроном

«Улуг-Хая» совхозтуң бүгү тарылга шөлүнүң барык 65 хуузу Баян-Колдуң Арыг-Бажы участогунга онаажып турар. Бо чылын анаа дөрт муң ажыг гектарны тараан, а тараа культураларының дүжүдү гектардан ортумаа-биле 19 центнер болган. Коллективтиң ол чедиишкининде анияк агроном Бегзи Дулей-оолович Моңгуштуң биче эвес улуг-хуузу, ажыл-ишке организакчы мергежили кирген дээрзин демдеглээри чугула.

Кызылда көдээ ажыл-агый техникумун 1958 чылда дооскаш, ортумак эртемниг агроном болган эш Моңгуш Арыг-Бажы участокка улуг күзелдии-биле ажылдап кирген. Дүжүттү бедидеринче угланган тодаргай хемчеглерни баштайгы хүннерден эгелеп боттандыра берген. Чижээ, хөрзүннү шын ажылдап кылыр, кырлыг кара, хонак, хендир ышкаш дүжүтке шаптыктыг өске-даа үнүштерни узуткаар, чемишчидилгени тарылга шөлдеринге калбак ажыглаар айтырыгже кичээнгейни угаттырган.

Кадрларның бызыг билии, мергежили бедик, күш-ажылга организастыы эки болган тулум-на ажыл чедиишкинниг болур. Ол талазы-биле Б. Д. Моңгуш улуг кичээнгейни салып турар.

Арыг-Бажы участоктуң коллективи бо чылын часкы хову ажылынга белеткелдиг ужурашкан, тарааның чайгы ажаалдазын эки чорудкан, ылаңгыя дүжүт ажаалдазынга организастыг күш-ажылды көргүскен. Моон түңнелинде «Улуг-Хая» совхоз бо чылын күрүнеге 3800 тонна тараа белеткээр хүлээлгезин хуусаа бетинде 137 хуу күүсеткен чорукка Арыг-Бажы участоктуң коллективиниң улуг-хуузу биче эвес болган.

Ажыл-ишке кызымак, хөй-ниитичи Бегзи Дулей-оолович Моңгуштуң ол бүгү байдалдарын өөренип көргеш, ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгаан. Чоннуң ол улуг идегелин анияк агроном амыдырал кырынга улам-на шынзыдып шыдаар. Участоктуң коллективи келир чылдың часкы хову ажылынга белеткелди организастыг чорудуп турар.

Х. САРЫГ-ООЛ.

Келир чылдың тарылгазынга

Амыдыралдың, ажылдың практиказының негелдези ёзугаар «Шекпээр» совхозтуң хову ажылчыннары 1962 чылда чер ажылының тургузуун эде көөр деп шиитпирлээннер.

Тарылганың кол культуразы—кызыл-тас бүгү культураларның 55 хуузун ээлээр. Бир эвес бо чылын сула 800 ажыг гектарга турган болза, ону 300 гектарга чедир кызырар, кукурузаның шөлүн амгы 420 гектар турганындан 900 гектар чедир өстүрген турар. Чочак-тараа бобы культуралары 275 гектарны ээлээн турар. 800 гектар кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдир база 1962 чылда тарылганың 70 хуузун ыявыла суггаттыг черлерге чорударын көрдүнген.

Ажыл-агый чери эки шынарлыг сорттуг үрезинни магадылап уруп белеткеп алган болгаш ооң арыглаашкынын чаа чылдың бетинде дооскан турар. Келир чылдың часкы тарылгазынга шиитпирлиг рольду ойнаар техника септелгезин бригадир эш Белек-оолга удурткан 21 кижи составтыг механизаторлар дүрген темп-биле чорудуп турарлар.

Ам бо хүннерде кукуруза болгаш ногаа шөлдеринге чемишчидилге, түс черниң өдек сөөртүлгезиниң ажылы тулүктеп турар. Комсомолчуларның үш звеноларында «Беларус» деп үш тракторларны бызыглаан болгаш олар ам 20 ажыг удаа үнүүшкүннерни кылып, ховуларда хөй-хөй тонна баштайгы өдекти төп, сайгарган.

Шекпээржилер бүгү-ле бар аргаларны ажыглап тургаш, чаа чылга чедир техника септелгезиниң, чемишчидилге, өдек төгүүшкүнүнүң болгаш часкы тарылганың өске-даа белеткел ажылдарын доозуп, кайгамчыктыг чеди чылдың дөрткү чылын чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур деп изиг күзел чүткүлү-биле ажылдап турарлар.

Д. ЕНДАН.

Шанак кырында ыш

Кызыл биле Самагалдай аразының машина оруу Калбак-Хадының Балгазын талазынче уштуна бергениниң оң талазында хады аразында хөй хой турар кыштагга чеде бердивис. Чылыг кажааларның эжик даштында чадагай кажаа иштинде ийи чүс хире хой чаш хураганнарын эмзирген, чаа эккелген силосту боттары амданнанып дайнаан турлар. Дузалакчы кадарчы Александр Владимирович Фомин, шанак кырында силосту айыыр-биле хойларга октап берип турда, чанынга чедип келген чаш хураганны тудуп чассыдып тура:

— Сен база моон чип өөренип ал, кайгамчык чаагай чем боор—деп, кижи-биле чугаалашкан чүве дег чугаалааш, салыпты. Оозу шынап-ла чугааны билген-даа чүве дег кукурузаның черзи-ногаан хээндизин чыттап, аскынга ап амданнанып тур.

Төрээн хойларның күжү аажок семис, чаш хураганнарның тодуг сергээ кончуг болду. Хойжуларның канчаар ажылдап, чурттап турарын сонуургап, бажыңнарынга кирип чугаалажып, хой кажааларын эргип көрдүвүс. Улуг хойжу Иван Петрович Сафонов-биле ооң дузалакчызы ийи аал ишти чурттаар бажыңда чурттап турарлар. «Бистиң бажыңнарывыс орду-ла болгай-аан» деп эш Фомин шоодуг чокка чугаалай-дыр. Шынап-ла, делгем, чырык, чылыг бажыңнар болду.

1961 чылда тудуп дооскан, 600 баш хой кирер кажаадан үнүп олурувуста, колхоз даргазы Георгий Семенович Гудков мынчаар чугаалай-дыр:

— Бир дугаар бот-орулга-чарылгалыг бригадавыс маңаа турар. Ам мында 1200 ажыг төрүүр хой бар. 1962 чылдың күзүнүнде хойнуң саны 2000 чедер. Чурттаар бажыңнарны, кызыл-булуңну, чунар бажыңны, хой кажаазын немей тудар бис.

Ол үеде ырак эвес баалык кырында хөй-ле хой чорааның эскерип кагдывыс. Хойнуң кыдыында ышталып чоруур үгектиг шанак көстүп чор.

— Шанак кырында ыш буруңайнып чоруур, кандаай чоор?—деп айтырдым.

— Ол дээрге Иван Петровичиниң шанаа-дыр ийин—дээш, дузалакчы хойжу тайылбырлай-дыр:—эки оъттуг черлер ийи-үш километр хире. Хой төрүп турар үеде хүндүс хой кадарган кижи чаш хураганнарны аалче дажыырынга өйлежи бээр таварылгалар болганчок-ла тургулаар. Оон аңгыда, хары угда ийи, үш хой төрүптерге кижи четтикпестей бээр, чамдык хураганнар соокка үедеп өлүп-даа болур. Ынчангаш үр-ле бодап, сүмележип келгенивистиң түңнелинде мындыг арганы тып, ажыглай бергенивис бо ийин.

Шанак кырында одаглыг кадарчыже хап чеде бердивис. Шанак кырында үгек майгын иштинден «Нева» деп журналдың чоокта чаа үнген дугаарын тудуп алган, хөвеңниг хөректээштиг кижи үнүп келди. Ол болза улуг хойжу Иван Петрович Сафонов болду. Ол ам он алды чыл иштинде хой ажылынга ажылдап турар. Эң баштай он дөрт харлыында сакманщиктеп эгелээн. Ам дуржулгалыг улуг хойжу. Декабрьның 15-те турганы-биле алырга, 1961 чылда төрүүр 700 хойнуң 100 баш бүрүзүнден-не 120 хураганны ап доруктурган. Ол чүгле колхозта эвес, а районда тергиин хойжу.

Иван Петрович-биле мендилешкеш, үгек майгынны бакылап көре бердивис. Ооң дөрүнде бичии демир суугуда от дазырткайнып хып тур. Суугуну долгандыр чаш хураганнарны чеди чедир санадывыс. Оларның чамдызы дешкилээринге чоок—сергелеңи аажок. Чамдызы чадып каан саваң кырында удаан чыдырлар. Чаш хураганнарның нелери үгек майгынныг шанактың чоогунда ында-хаая эдип каап, оъттап чорлар.

Ажылының дуржулгазын болгаш бир дугаар-ла ажыглап турары майгынныг шанааның дугайын чугаалап бээрин дилээривиске, эш Сафонов мынча диди:

— Дуржулга дээр-даа чүү боор. Эң кол кичээнгей салыр чүве болза малдың күш-деңгилдезин күстен эгелеп баксыратпазы болур. Бир эвес кыштың эгезинде малды аштадып, аргызыптар болза, часкаар барып чеже-даа чемгерерге деңгивестеп, харын хорамчага таваржып туруп бээр чүве болгай. Ынчангаш күскү үеде тараа оъдунга хондурхунзедир кадарып туруп бээр кижи мен. Ынчаарга хойнуң семирири аажок боор. Бо хойларны көрүңер даан, силиг деп чүвезин—дээрге, ээзиниң чугаазын бадыткаар-даа дээнзиг, оъттап бар чораан хойларның аразында улуг кара хой өрү халып-халып, дешкилеп кагды.

— Кышкы соок үеде эртенги чыварны эрттирипкеш, хойну ажыдып үндүрер деп тыва хойжуларның чугаалап турары-ла шын. Эртенги чывар чылыг черге турган аш хойну шыырыктыр шааптар. Ооң уламындан мал арар-даа, аарыыр-даа — дээш, майгынныг шанаанче айтып уламчылады:— Бистиң чорумал «өргээвис» база бир магалыг чүвениң бирээзи болгай. Хой хөй болганда долгады берген хойлар эртен кажаага четче үстүнмейн, чамдызы хойлар-биле кады одарже үне бээр. Хар кырынга хураган төрүдүп алыры берге чүве болгай. Бо «өргээни» ажыглап эгелээнивистен бээр сагыш амыр болган-дыр бис. Хар кырынга доңуп дидиреп чыткан чаш чүвени майгынга киирип каарга, аңаа чылыккаш, туруп сергектенип чоруй баар. Чүгле хире-хире болгаш иезинге салып, чылгадып, эмзиртип каап чоруур. Оон башка чамдык хойлар, ылаңгыя тогдулар оолдарынга чагдавайн, хоза бээрлер.

Иван Петрович, хойларны эргип көрүп, элээн бодангаш:

— Бистиң маадырывыс Ооржак Лопсаңчапка аалдап четкен болза...—деп, сөстерни чаңгыстап адап чугаалай-дыр.— Ооң дуржулгазын өөренип ап, ооң-биле таптыг чаржып көөр деп бодалдыг кижи мен ийин—дээш, база хандыр боданы берди.

— Коммунизмни ниити күжениишкин-биле, ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң кызымак күш-ажылы-биле тудуп тургузар-ла болгай. Ынчангаш бүгү-ле хойжу эш-өөрлерни малдың чаш төлүн менди камгалап, семис чаагай кылдыр ажаап, өстүреринче кыйгырбышаан, бодум база-ла 1962 чылда эки түңнелдер дээш кызып ажылдаар деп хүлээнип турар мен—диди.

Шынап-ла, чоокта чаа болган республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының чөвүлел хуралының инициринден чүве чугаалааш, ол хойжу эш Лопсаңчапты 1962 чылда бедик көргүзүглер дээш социалистиг чарышка кыйгыргаш, ооң бадыткалы кылдыр холдарын тудушкан болгай.

Оон ыңай, эш Сафонов чаш хураганнар алыр хүлээлгезин ам-даа санап доосалак турарын, ол талазы-биле дуза көргүзерин тускай эртемнилерден дилээнин медегледи. Ол 1961 чылдагы түңнелинден артык бедик көргүзүглерни чедип алырын 1962 чылда планнап турар.

Мурнакчы хойжу Иван Петрович Сафоновка чаа чылда моон-даа артык түңнелдерлиг болурун күзеп каалыңар.

С. БАЯНОВ.

Сорук киирип турар чурагайлар

I. ИЙИ ТҮҢНЕР, ИЙИ ПЕРСПЕКТИВАЛАР

— Капитализм болгаш хостуг садыг-үлетпүрлээр дээриниң системазы амгы үеде шылталда тудуп турар дээр дугайын үлетпүр ээлериниң национал каттыжышкынынга чоокта чаа президент Кеннеди сагындырып турар үеде Москва болза совет экономиктиг кыйтырыгның улуг хемчээлдиин чугаалап турар медээлерни парлап үндүрген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алганы бистиң чурттуң келир чылдагы улус ажыл-агый планын болгаш Күрүне бюджедин үстүнде айыткан ол сөстер-биле «Нью-Йорк таймс» солун тайылбырлаан.

Америк биржачыларның болгаш монополистерниң ол органынга коргуп девидээринге үндезин база бар. Үш чыл бурунгаар АКШ-тың конгрессиниң тускай комиссиялары, америк буржуаз экономистер болгаш янзы-бүрү социологтар дээрге, совет чеди чыл боттуг эвес, Совет Эвилелиниң экономика талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарынга бо чүс чылда деңнежип шыдавас деп кордал-биле боттарын оожургадып турганнар. Үш чыл эрткен, чүү болганыл дээрге, совет чеди чыл чүгле долдур эвес, харын база ажыр күүсеттинип турар болган, ынчаарга америк экономика чаңгыс черге таптап турган.

1950 чылдан 1960 чылга чедир чоннуң кижи бүрүзүнге онаашыр национал орулга Совет Эвилелинге 124 хуу көвүдээн, а АКШ-ка—чүгле 14 хуу. Англияга—20 болгаш Францияга—41 хуу. 1945 чылдан 1960 чылга чедир үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң чылда ортумак темпизи ССРЭ-ге 11,1 хуу, а АКШ-ка—1,8 хуу болган.

Эртем-техниктиг депшилгениң шиитпирлиг алырларынга (чижээлээрге, октаргай делгемин шиңгээдип алырынга) АКШ-ты Совет Эвилели эрткен болгаш амгы үениң бир кол материалы—каң эзилдирер талазы-биле АКШ-тың «тавангайын базып келген» чорукка империализмниң хардаачылары девидеп турарлар. 1950 чылда АКШ барык 88 миллион тонна каңны, а Совет Эвилели—чүгле 27,3 миллион тонна каңны эзилдирген турган. Ынчаарга бо чылын ССРЭ 71 миллион тоннаны, а Каттышкан Штаттар — 90 миллион тоннадан эвээшти бүдүрер болуп турар.

Ынчалза-даа америк империализмниң кол коргар чүвези—келир үе, перспектива болуп турар. Биске ол перспектива үениң эң чугула документизи — төөгүлүг XXII съездиге бадылаттынган партияның чаа Программазы-биле тодаргайлаттынган. Бодунуң деңнежир чүвези чок өндүрү-биле, гуманизми-биле бүгү делегейге кижи кайгаар сонуургалды болдурган ол Программа ам-на боттанып эгелээн.

Ынчаарга АКШ-тың перспективазында чүү барыл? Амыдыралда чүгле бирээ тодаргай—ажыл чокталыр чорук, чедип келир чаа кризистиң коргунчуу. АКШ-та «калчаарал-биле барык деңнежип турар коргуушкуннуң угааны» күштелип турар деп, оралакчы президент турган Никсонуң чоокта чаа медеглээни таварылга эвес-тир.

Ээлчеглиг бадыышкынның соонда, бо чылдың чазынында АКШ-тың экономиказынга оожум хөгжүлде эгелээни билдинтир болгай. Ынчалзажок ажыл чок чорук херек кырында мурнуку деңнелде хевээр арткан. Бадыышкын үезиндээзи-биле бир дөмей, ажылдаксаар чедиги кижи бүрүзү—ам ажыл чок. Чыл санында-ла ажыл чоктар санынга 1,3 миллион кижи немежип турар, ынчаарга беш чыл иштинде—1955 чылдан 1960 чылга чедир—ажылдап турарларның саны ортумаа-биле чүгле 0,7 миллион кижиге көвүдээн.

Бир ылгалдыг болгаш черле кончуг элдеп чүүлдү ап көрээли. Ол чүл? Нью-Йорк хоорайга метрополитенниң (чер иштиниң демир оруунуң) кижи чокка, автоматтыг дуржулга поездизин конструкторлар чогаадып кылган. Ынчаарга бир эвес хоорай чагыргазының чери ындыг поездилерни ажыглаарын оралдажы бээр болза, метрополитенниң болгаш автобус шугумнарының бүгү составы ажыл соксадышкынның чарлаар апаар деп, транспорт ажылчыннарының профэвилел каттыжышкынының даргазы чоокта чаа медеглээн.

Ажылчын аңгы техниктиг депшилгеге удурланыр ужурга таваржып турар, чүге дээрге капитализмниң үезинде ындыг депшилге ону ажыл чок болдуруп, чиир чемин хунаай берип турар. Мынчангаш, моон соңгаар-даа, амыдыралдың мынчаар албадап келирин ёзугаар, техниктиг болбаазырангайжыдылгага америк ажылчын аңгы улам шиитпирлиг-биле удурланып демисежир апаар дээрзин баш удур сөглээрде бүдүү биликчи болган-даа херек чок.

Иштики чөрүлдээлерниң хоочураан уржуундан — ажыл чок чоруктуң өспүшаан турарындан, үлетпүрде доктаамал кризистен болгаш көдээ ажыл-агыйга мырыңай хоочураан кризистен америк империализм болза эндере чепсегленишкиниң, социализм лагеринге удур «соок дайынны» үргүлдүрериниң оруу-биле, а оон-биле кады капиталистиг өске-даа чурттарны уптаарының болгаш бодунуң чуртунуң ажылчы чоннарының амыдырал деңнелинге улам ыңай халдап баксырадырының күсели-биле уштунуп үнерин оралдажып турар.

II. ЧАЙЫННАНЧАК ПЛАННАР

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга совет улустуң тиилелгелериниң өндүр улуун үнелеп көөр дизе, чүгле ийи фактыны бодаарга-ла четчир.

Дайын соолундеги бирги беш чылдың бүгү дургузунда чежени бүдүрген болдур, ынча хире үлетпүр продукциязын бо чылын бүдүрген турар.

Кол үлетпүр фондуларының барык үштүң бир кезии чеди чылдың баштайгы үш чылында алдынган фондулар болуп турар.

Ол чедиишкиннер болза келир чылдың улус ажыл-агый планынга чеди чыл планынга санап кааныңдан дыка ажып турар кызыгаарларны планнап алырынга дайынчы база болган. Оларның чамдыктарын ап көрээли.

Партияның Программазында электрижидилгени экономика тудуушкунунуң өзээ кылдыр адаан. 1962 чылда электри күжү ажылдап кылырын 366 миллиард киловатт-шак чедирерин төлевилеп турар. Ол дээрге, Англия, Франция, ГФР болгаш Италияны катай алырга, олар 1960 чылда чеже электри күжүн ажылдап кылган болдур, ооң-биле барык деңболур-дур. Чылдың чаңгыс немелде өзүлдези — 39 миллиард киловатт-шак — бо дээрге дайын мурнундагы 1940 чылда бистиң электри станцияларывыстың ажылдап кылган электри күжүнүң бүгү хемчээлинге деңнежип турар.

Энергетиктиг чаа күчүлерни — барык 9 миллион киловатты ажыглалга киирери төлевилеттинген, ол дээрге Италия ышкаш ындыг индустриалдыг чурттуң бүгү электри станцияларының бүгү күчүлериниң чартыы хире болуп турар.

Оттулар чүүл баазазы база ындыг шураашкынны кылыр. Ооң-биле кады оттулар чүүлдүң эң-не камналгалыг хевирлериниң—нефтиниң болгаш газтың күсели-биле (оларның оттулар чүүлге үлүү келир чылын 45,5 хуу чедер, а 1958 чылда ол 32 хуу турган) чурттуң оттулар чүүл балансызының тургузуу өскерлир. Оттулар чүүл балансызының тургузуун өскертириниң күсели-биле чеди чыл дургузунда чурт 12,5 миллиард рубльди камнап алыр.

5—6 чыл бурунгаар оттулар чүүл биске ховар чүүл турганы билдингир болгай. Кышкы үеде ооң чедишпези-биле чамдык бүдүрүлгелер долу күчүзү-биле ажылдавайн тургулаан. Ам ол—эрте берген үе-дир. Ам кара металл ховар чүүл болуп турар. Ынчалза-даа металл-даа эң чоокку үеде ховар чүүл эвес апаар: бистиң металлургиявыстың өзүлдезиниң темпилери ындыг. 1962 чылда каң эзилдирериниң немелде өзүлдези барык 6 миллион тонна болур. Ону шупту 77 миллион тоннаны бүдүрген турар, бо болза Англияны болгаш Францияны катай алырга, оон ийи катап хөй-дүр.

Машина тудукчуларының мурнунда улуг сорулгалар туруп турар, ооң продукциязы 12 хууга өзер. Ынчалза-даа хамык ужур чүгле сан талазы-биле өскерилгелерде эвес. Машина тудукчулары болза улус ажыл-агыйның техниктиг депшилгеге оруу-биле улам ыңайгы дески көдүрлүүшкүнүн хандырар ужурлуг. Бедик бүдүрүкчүлүг 830 хевириниң чаа машиналарын массалыы-биле бүдүрүп үндүрерин олар шиңгээдип алыр ужурлуглар. Машина тудуунуң заводтарының боттарынга чаа автоматчыткан болгаш шуушутурулганың 3240 шугумнарын бүдүрген турар.

Химия үлетпүрү, өңнүг металлургия, тудуг материалдарының үлетпүрү улуг базымны кылыр. Тудугларга хлеб болур—цементини бүдүрер талазы-биле делегейде бирги черде үнүп турар бис. Капитал тудуу улам калбарар, аңаа 30,2 миллиард рубльди дөзевилээн.

III. БҮГҮ ЧҮВЕНИ КИЖИГЕ

Күрүне бюджединиң дугайында хоойлунуң дөрткү чүүлү социал-культура хемчеглеринге дөзевилелди тодаргайлаар боор чүве болгай. 1962 чылда ол дөзевилелге хөй түңнү—барык 29 миллиард рубльди—кижи бүрүзүнге 130 рубльди азы 145 америк долларны көрүп турар.

Кажан шагда хаанныг Россияга чоннуң кижи бүрүзүнге онаашыр национал орулга аргажок чаржынчыг эвээш турган үе бар. Ам бистиң күрүневис кижи бүрүзүнге онаашыр социал-культурлуг хемчеглерге безин хаанныг чазактың бүгү национал орулгазының кижи бүрүзүнге онаажырындан хөйнү чарыгдап турар-дыр. Мында болза халас өөредилге, халас эмнелге дузаламчызының, пенсияларның, студентилерге стипендияларның, хөй уругларлыг иелерге пособиелерниң, дыштаныр бажыңнарга болгаш санаторийлерге халас путевкаларның болгаш өске-даа чүүлдерниң дугайында чугаа чорут турар.

— Бүгү чүвени кижиге, бүгү чүвени кижиниң чаагай чоруунга — деп, партияның Программазында бижиттинген бо лозунгнуң негелделери-биле чаа бюджет-даа, улус ажыл-агыйның чаа планы-даа өттүр сиңниккен.

Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдериниң болгаш чоннуң херегле чүүлдериниң хөгжүлдезиниң темпилерин чоокшулаштырарының шугумун партияның XXII съездизи айтып бергени билдингир болгай. Бүгү улус ажыл-агыйының туттунар оргазы—бистиң аар үлетпүрнү хөгжүдеринге чедип алдынган улуг чедиишкиннерниң түңнелинде ол ынчаар болур аргалыг болган.

Чеди чылдың дөрткү чылының планы бүгү үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдезин 8,1 хуу болур кылдыр көрген. Ооң-биле кады бүдүрүлгениң чепсек-херекселиң бүдүрери 8,8 хууга, херегле чүүлдериниң бүдүрери — 6,6 хууга көвүдээр. Ынчалза-даа аар үлетпүр болза чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге, көдээ ажыл-агыйга дерилгелер бүдүрерин 17 хууга көвүдедир. Оон аңгыда, чиик үлетпүрге капитал салыышкыннарын үштүң бир кезин кылдыр көвүдеткен.

Чуртталга тудуунуң хемчээли көвүдээр. Келир чылын хоорайларга болгаш ажылчын суурларга 95,6 миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлүн—амгы үениң бүгү-ле эптиг чүүлдери-биле дериттинген 3,5 миллион хире квартираларны ажыглалга киирген турар.

Келир чылда бистиң планывыска көдээ ажыл-агыйже онза кичээнгейни салган турар. Көдээ ажыл-агый сөөлгү үеде эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган. Чижээлээрге, бо чылын тарааның, хөвеңниң, чигир свекладазының болгаш өске-даа продуктуларның күрүне белеткели көвүдээн. Ниитиниң мал ажылы көдүрүлген. Ындыг болза-даа чоннуң орулгалары, ындыг болганда көдээ ажыл-агый продуктуларынга ол чоннуң негелдези оранчок дүрген бедиир апаар. Харын моон ужурунда, чижээлээрге, эъттиң чамдык чедишпези билдинип турар-дыр. Келир чылда көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннары 19 хуу көвүдээр, машиналарны болгаш химиктиг чемишчидилгелерни аңаа бээри шиитпирлиг-биле көвүдээр.

Эш Н. С. Хрущевтуң кезээде могаг чогу-биле демдеглеп турганы ышкаш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедидериниң эң чугула курлавыры болза, бедик дүжүттүг-биле ылгалып турар кукуруза болгаш бобы культураларын бүдүрерин калбартып тургаш, хөй чылдыг оът-сигеннер, сула болгаш өскелер-даа ышкаш ындыг ажыы биче культураларны тарыырын кызырып тургаш, тарылга шөлдериниң тургузуун өскертири болур-дур.

Тарааның, эъттиң, сүттүң, хөвеңниң, чигир свекладазын болгаш өскелерниң-даа бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын шиитпирлиг-биле көвүдедирин улус ажыл-агый планында көрген.

Улус ажыл-агый планының чурагайлары ёзулуг-ла сорук кириишкиниг, бурунгаар, коммунизмче чоннуң маадырлыг базымын олар херечилеп турар.

И. АРТЕМОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.